

THE PALIVERSE PROJECT

The Universe of Buddha's Wisdom

Subcommentaries (Tīkā)

The Canon of Discourses - Subcommentaries (Sutta
Piṭaka - Tīkā)

4. The Collection of the Numerical Discourses -
Subcommentaries (4. Aṅguttara Nikāya - Tīkā)

06. Subcommentary on the Book of the Sixes (06. Chakkanipāta-
tīkā)

1. The First Fifty (1. Paṭhamapaṇṇāsakaṃ)

PaliVerse

4. The Collection of the Numerical Discourses - Subcommentaries

06. Subcommentary on the Book of the Sixes

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Aṅguttaranikāye

Chakkanipāta-ṭīkā

1. Paṭhamapaṇṇāsakaṃ

1. Āhuneyyavaggo

1. Paṭhamaāhuneyyasuttavaṇṇanā

1. Chakkanipātassa paṭhame cakkhunā rūpaṃ disvāti nissayavohārena vuttaṃ. Sasambhāraṇiddeṣoṃ yathā “dhanunā vijjhatī”ti, tasmā nissayasīsena nissitassa gahaṇaṃ daṭṭhabbaṃ. Tenāyamattho “cakkhudvāre rūpārammaṇe āpāthagate taṃ rūpaṃ cakkhuviññāṇena disvā”ti. Neva sumano hotīti javanakkhaṇe iṭṭhe ārammaṇe rāgaṃ anuppādentō neva sumano hoti gehassitapemavasenaṃ maggena sabbaso rāgassa samucchinnatā. Na dummanoti anīṭṭhe adussanto na dummano. Pasādaññathattavasenaṃ iṭṭhepi anīṭṭhepi majjhattepi ārammaṇe na samaṃ sammā ayoniso gahaṇaṃ asamapekkhanaṃ. Ayañcassa paṭipatti sativapullappattiyā paññāvepullappattiyā cāti āha “sato sampajāno hutvā”ti. Satiyā yuttatā sato. Sampajāññaṇa yuttatā sampajāno. Ñāṇupattipaccayarahitakālepi pavattibhedanato “satatavihāro kathito”ti vuttaṃ. Satatavihāroti khīṇāsavassa nīcavihāro sabbadā pavattanakavihāro. Tṭhapetvā hi samāpattivelāṃ bhavaṅgavelāñca khīṇāsavā imināva chaḷaṅgupekkhāvihārena viharanti.

Ettha ca “chasu dvāresupi upekkhako viharatī”ti iminā chaḷaṅgupekkhā kathitā. “Sampajāno”ti vacanato pana cattāri ñāṇasampayuttacittāni labbhanti tehi vinā sampajānatāya asambhavato. Satatavihārabhāvato aṭṭha mahākiriyaṇacittāni labbhanti. “Neva sumano na dummano”ti vacanato aṭṭha mahākiriyaṇacittāni, hasituppādo, voṭṭhabbanañcāti dasa cittāni labbhanti. Rāgadosasahajātānaṃ somanassadomanassānaṃ abhāvo tesampi sādāraṇoti chaḷaṅgupekkhāvasena āgatānaṃ imesaṃ satatavihārānaṃ somanassaṃ kathaṃ labbhatīti ce? Āsevanato. Kiñcāpi khīṇāsavo iṭṭhānīṭṭhepi ārammaṇe majjhatto viya bahulaṃ upekkhako viharati attano parisuddhapakatibhāvāvijāhanato, kadāci pana tathā cetobhisāṅkhārābhāve yaṃ taṃ sabhāvato iṭṭhaṃ ārammaṇaṃ, tassa yāthāvasābhāvaggahaṇavasenaṃ arahato cittaṃ pubbāsevanavasena somanassasahagataṃ hutvā pavattateva.

Paṭhamaāhuneyyasuttavaṇṇanā nīṭṭhitā.

2-7. Dutīyaāhuneyyasuttādivaṇṇanā

2-7. Dutiye anekavihitanti anekavidham nānappakāram. Iddhividhanti iddhikoṭṭhāsaṃ. Paccanubhotīti paccanubhavati, phusati sacchikaroti pāpuṇātīti attho. Idānissa anekavihitabhāvaṃ dassento “ekopi hutvā”tiādimāha. Tattha “ekopi hutvā”ti iminā karaṇato pubbeva pakatiyā ekopi hutvā. Bahudhā hotīti bahūnaṃ santike caṅkamtukāmo vā sajjhāyaṃ kātukāmo vā pañhaṃ pucchitukāmo vā hutvā satampi saḥassampi hoti. Āvibhāvaṃ tirobhāvanti ettha āvibhāvaṃ karoti, tirobhāvaṃ karotīti ayamattho. Idameva hi sandhāya paṭisambhidāyaṃ vuttaṃ - “āvibhāvanti kenaci anāvuṭṭaṃ hoti appaṭicchannaṃ vivaṭṭaṃ, tirobhāvanti kenaci āvuṭṭaṃ hoti paṭicchannaṃ pihitaṃ paṭikujjita”nti. Tirokuṭṭaṃ tiropākāraṃ tiropabbataṃ asajjamāno gacchati seyyathāpi ākāseti ettha tirokuṭṭanti parakuṭṭaṃ, kuṭṭassa parabhāganti vuttaṃ hoti. Esa nayo itaresu. Kuṭṭoti ca gehabhittiyā etaṃ adhivacanaṃ. Pākāroti gehavihāragāmādīnaṃ parikkhepapākāro. Pabbatoti paṃsupabbato vā pāsāṇapabbato vā. Asajjamānoti alaggamāno seyyathāpi ākāse viya.

Ummujjanimuḍḍanti ettha ummuḍḍanti utṭhānaṃ vuccati. Nimujjanti saṃsādanaṃ. Ummujjañca nimujjañca ummuḍḍanimuḍḍaṃ. Udahepi abhijjamāneti ettha yaṃ udakaṃ akkamitvā saṃsādati, taṃ bhijjamānanti vuccati, viparītaṃ abhijjamānaṃ. Pallaṅkena gacchati. Pakkhī sakuṇoti pakkhehi yuttasakuṇo. Imepi candimasūriye evaṃmahiddhike evaṃmahānubhāve pāṇinā parāmasatīti ettha candimasūriyānaṃ dvācattālīsajjanasahassassa upari caraṇena mahiddhikatā, tīsu dīpesu ekakkhaṇe āloka karaṇena mahānubhāvatā veditabbā. Evaṃ uparicaraṇaāloka karaṇehi mahiddhike mahānubhāve. Parāmasatīti gaṇhāti, ekadese vā chupati. Parimajjati samantato ādāsatalā viya parimajjati. Yāva brahmalokāpīti brahmalokampi paricchedaṃ katvā. Kāyena vasaṃ vatteti tatra brahmaloke kāyena attano vasaṃ vatteti.

Dibbāya sotadhātuyāti ettha dibbasadisattā dibbā. Devatānañhi sucaritakammanibbattā pittasemharuhirādīhi apalibuddhā upakkilesavimuttatāya dūrepi ārammaṇasampaṭicchanasamatthā dibbā pasādasotadhātu hoti. Ayañcāpi imassa bhikkhuno vīriyabhāvanābalena nibbattā ñāṇasotadhātu tādisāyevāti dibbasadisattā dibbā. Apica dibbavihārasena paṭiladdhattā attanā ca dibbavihārasannissitattāpi dibbā. Savanaṭṭhena nijjīvaṭṭhena ca sotadhātu. Sotadhātukiccakaraṇena sotadhātu viyātipi sotadhātu. Tāya sotadhātuyā. Visuddhāyāti suddhāya nirupakkilesāya. Atikkantamānusikāyāti manussūpacāraṃ atikkamitvā saddasavane mānusikaṃ maṃsasotadhātuṃ atikkantāya vītivattetvā ṭhitāya. Ubho sadde suṇātīti dve sadde suṇāti. Katame dve? Dibbe ca mānuse ca, devānañca manussānañca saddeti vuttaṃ hoti. Etena padesapariyādānaṃ veditabbaṃ. Ye dūre santike cāti ye saddā dūre paracakkavāḷepi, ye ca santike antamaso sadehasannissitapāṇakasaddāpi, te suṇātīti vuttaṃ hoti. Etena nippadesapariyādānaṃ veditabbaṃ.

Parasattānanti attānaṃ ṭhapetvā sesasattānaṃ. Parapuggalānanti idampi iminā ekatthameva. Veneyyavasena pana desanāvilāsaṇa ca byañjananānattaṃ kataṃ. Cetasā cetoti attano cittaṃ tesāṃ cittaṃ. Pariccāti paricchinditvā. Pajānātīti sarāgādivasena nānappakārato jānāti. Sarāgaṃ vā cittantiādisu pana aṭṭhalobhasahagatacittaṃ sarāgaṃ cittanti veditabbaṃ. Avasesaṃ cātubhūmaṃ kusalaḃyākatacittaṃ vītarāgaṃ. Dve domanassacittāni, dve vicikicchuddhaccacittānīti imāni pana cattāri cittāni imasmiṃ duke saṅghaṃ na

gacchanti. Keci pana therā tānipi saṅgaṇhanti. Duvidhaṃ pana domanassacittaṃ sadosaṃ cittaṃ nāma. Sabbampi cātubhūmakam kusalābyākatacittaṃ vītadosaṃ. Sesāni dasa akusalacittāni imasmiṃ duke saṅgaṇhaṃ na gacchanti. Keci pana therā tānipi saṅgaṇhanti. Samohaṃ vītamohanti ettha pana pāṭipuggalikanayena vicikicchuddhaccasahagatadvayameva samohaṃ. Mohassa pana sabbākusalesu sambhavato dvādasavidhampi akusalacittaṃ samohaṃ cittanti veditabbaṃ. Avasesaṃ vītamohaṃ. Thinamiddhānugataṃ pana saṃkhittaṃ, uddhaccānugataṃ vikkhittaṃ. Rūpāvacarārūpāvacaraṃ mahaggataṃ, avasesaṃ amahaggataṃ. Sabbampi tebhūmakam sauttaraṃ, lokuttaraṃ anuttaraṃ. Upacārappattaṃ appanāppattañca samāhitaṃ, ubhayamappattaṃ asamāhitaṃ. Tadaṅgavikkhambhanasamucchedappaṭippassaddhinissaraṇavimuttiṃ pattaṃ pañcavidhampi etaṃ vimuttaṃ, vimuttimappattaṃ vā avimuttanti veditabbaṃ.

Anekavihitanti anekavidhaṃ, anekehi vā pakārehi pavattitaṃ saṃvaṇṇitanti attho. Pubbenivāsanti samanantarātītabhavaṃ ādiṃ katvā tattha tattha nivutthasantānaṃ. Anussaratīti khandhapaṭipāṭivasena, cutipaṭisandhivasena vā anugantvā anugantvā sarati. Seyyathidaṃ - ekampi jātiṃ...pe... pubbenivāsaṃ anussaratīti. Tattha ekampi jātinti ekampi paṭisandhimūlaṃ cutipariyosānaṃ ekabhavapariyāpannaṃ khandhasantānaṃ. Esa nayo dvepi jātiyotiādīsipi. Anekepi saṃvaṭṭakappetiādīsipi pana parihāyamāno kappo saṃvaṭṭakappo, vaḍḍhamāno vivaṭṭakappoti veditabbo. Tattha saṃvaṭṭena saṃvaṭṭatṭhāyī gahito hoti taṃmūlakattā, vivaṭṭena vivaṭṭatṭhāyī. Evañhi sati yāni tāni “cattārimāni, bhikkhave, kappassa asaṅkhyeyyāni. Katamāni cattāri? Saṃvaṭṭo saṃvaṭṭatṭhāyī vivaṭṭo vivaṭṭatṭhāyī”ti vuttāni, tāni pariggahitāni honti.

Amutrāsinti amumhi saṃvaṭṭakappe ahaṃ amumhi bhava vā yoniyā vā gahiyā vā viññāṇatṭhitiyā vā sattāvāse vā sattanikāye vā āsiṃ. Evaṃnāmoti tisso vā phusso vā. Evaṃgottoti gotamo vā kaccāyano vā kassapo vā. Idamassa atītabhave attano nāmagottānussaraṇavasena vuttaṃ. Sace pana tasmīṃ kāle attano vaṇṇasampattilūkhapaṇītajīvikabhāvaṃ sukhadukkhahulataṃ appāyukadīghāyukabhāvaṃ vā anussaritukāmo hoti, tampi anussaratiyeva. Tenāha “evaṃvaṇṇo...pe... evamāyupariyanto”ti. Tattha evaṃvaṇṇoti odāto vā sāmo vā. Evamāhāroti sālīmaṃsodanāhāro vā pavattaphalabhojano vā. Evaṃsukhadukkhappaṭisaṃvedīti anena pakārena kāyikacetāsikānaṃ sāmisanirāmisādippabhedānaṃ sukhadukkhānaṃ paṭisaṃvedī. Evamāyupariyantoti evaṃ vassasataparimāṇāyupariyanto vā caturāsītikappasahassāyupariyanto vā. So tato cuto amutra udapādinti so ahaṃ tato bhavato yonito gahito viññāṇatṭhitito sattāvāsato sattanikāyato vā cuto punaamukasmīṃ nāma bhava yoniyā gatiyā viññāṇatṭhitiyā sattāvāse sakkānikāye vā udapādiṃ. Tatrāpāsinti tatrāpi bhava yoniyā gatiyā viññāṇatṭhitiyā sattāvāse sattanikāye vā puna ahosiṃ. Evaṃnāmotiādi vuttanayameva.

Apica amutrāsinti idaṃ anupubbena ārohanassa yāvadicchakaṃ anussaraṇaṃ. So tatoti paṭinivattantassa paccavekkhaṇaṃ, tasmā “idhūpapanno”ti imissā idhūpapattiyā anantameva uppattiṭṭhānaṃ sandhāya “amutra udapādi”nti idaṃ vuttanti veditabbaṃ. Tatrāpāsinti evamādi panassa tatrāpi imissā upapattiyā antare upapattiṭṭhāne nāmagottādīnaṃ anussaraṇadassanattamaṃ vuttaṃ. So tato cuto idhūpapannoti svāhaṃ tato anantaruppattiṭṭhānato cuto idha amukasmīṃ nāma khattiyakule vā brāhmaṇakule vā nibbattoti. Itīti evaṃ. Sākāraṃ sauddesanti

nāmagottavasena sauddesaṃ, vaṇṇādivasena sākāraṃ. Nāmagottena hi satto “tisso kassapo”ti uddisīyati, vaṇṇādīhi “sāmo odāto”ti nānattato paññāyati, tasmā nāmagottaṃ uddeso, itare ākāra.

Dibbenātiādīsu dibbasadisattā dibbaṃ. Devatānañhi sucaritakammanibbattaṃ pittasemharuhirādīhi apalibuddhaṃ upakkilesavimuttatāya dūrepi ārammaṇasampaṭicchanasamatthaṃ dibbaṃ pasādacakkhu hoti. Idañcāpi vīriyabhāvanābalena nibbattaṃ ñāṇacakkhu tādisamevāti dibbasadisattā dibbaṃ. Dibbavihārasena paṭiladdhattā attano ca dibbavihārasannissitattāpi dibbaṃ. Ālokapariggahena mahājutikattāpi dibbaṃ. Tirokuṭṭādigatarūpadassanena mahāgatikattāpi dibbaṃ. Taṃ sabbaṃ saddasatthānusārena veditabbaṃ. Dassanaṭṭhena cakkhu. Cakkhukiccakaraṇena cakkhumivāti cakkhu. Cutūpapātadassanena diṭṭhivisuddhihetuttā visuddhaṃ. Yo hi cutimeva passati, na upapātaṃ, so ucchedadiṭṭhiṃ gaṇhāti. Yo upapātameva passati, na cutiṃ, so navasattapātubhāvadiṭṭhiṃ gaṇhāti. Yo pana tadubhayaṃ passati, so yasmā duvidhampi taṃ diṭṭhigataṃ ativattati, tasmā taṃ dassanaṃ diṭṭhivisuddhihetu hoti. Ubhayampi cetaṃ buddhaputtā passanti. Tena vuttaṃ “cutūpapātadassanena diṭṭhivisuddhihetuttā visuddha”nti. Manussūpacāraṃ atikkamitvā rūpadassanena atikkantamānusakaṃ, mānusaṃ vā maṃsacakkhuṃ atikkantattā atikkantamānusakanti veditabbaṃ. Tena dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena.

Satte passatīti manussānaṃ maṃsacakkhunā viya satte oloketi. Cavamāne upapajjamāneti ettha cutikkhaṇe vā upapattikkhaṇe vā dibbacakkhunā daṭṭhuṃ na sakkā. Ye pana āsannacutikā idāni cavissanti, te cavamānāti, ye ca gahitappaṭisandhikā sampatinibbattā ca, te upapajjamānāti adhippetā. Te evarūpe cavamāne upapajjamāne ca passatīti dasseti. Hīneti mohanissandayuttattā hīnānaṃ jātikulabhogādīnaṃ vasena hīlīte uññāte. Pañīteti amohanissandayuttattā tabbiparīte. Suvaṇṇeti adosanissandayuttattā iṭṭhakantamanāpavaṇṇayutte. Dubbaṇṇeti dosanissandayuttattā aniṭṭhākantāmanāpavaṇṇayutte, virūpavirūpetipi attho. Sugateti sugatigate, alobhanissandayuttattā vā aḍḍhe mahaddhane. Duggateti duggatigate, lobhanissandayuttattā vā dalidde appannapāne.

Yathākammūpageti yaṃ yaṃ kammaṃ upacitaṃ, tena tena upagate. Kāyaduccaritenātiādīsu duṭṭhu caritaṃ kilesapūṭikattāti duccaritaṃ. Kāyena duccaritaṃ, kāyato vā uppannaṃ duccaritanti kāyaduccaritaṃ. Itaresupi ese va nayo. Samannāgatāti samaṅgibhūtā. Ariyānaṃ upavādakāti buddhapaccekaḥbuddhasāvakānaṃ ariyānaṃ antamaso gihisotāpannānampi anattakāmā hutvā antimavatthunā vā guṇaparidhamāsanena vā upavādakā, akkosakā garahakāti vuttaṃ hoti. Micchādiṭṭhikāti viparītadassanā. Micchādiṭṭhikammasamādānāti micchādiṭṭhivasena samādinnaṇāvidhakammā, yepi micchādiṭṭhimūlakesu kāyakammādisu aññepi samādāpentī.

Kāyassa bhedaṭi upādinnaḥkhandhapariccāgā. Paraṃ maraṇāti tadanantaraṃ abhinibbattakkhandhaggahaṇā. Atha vā kāyassa bhedaṭi jīvitindriyassūpacchedā. Paraṃ maraṇāti cuticittato uddhaṃ. Apāyanti evamādi sabbaṃ nirayavevacanameva. Nirayo hi saggamokkhaḥhetubhūtā puññasammatā ayā apetattā, sukhānaṃ vā āyassa abhāvā apāyo. Dukkhaḥsa gati paṭisaraṇanti duggati, dosabāhulatāya vā duṭṭhena kammena nibbattā gatīti duggati. Vivasā nipatanti tattha dukkaṭṭakārinoti vinipāto, vinassantā vā ettha patanti sambhijjamānaṅgapaccaṅgati vinipāto. Natthi ettha

assādasañño ayoti nirayo.

Atha vā apāyaggahaṇena tiracchānayoṇiṃ dīpeti. Tiracchānayoṇi hi apāyo sugatito apetattā, na duggati mahesakkhānaṃ nāgarājādīnaṃ sambhavato. Duggatiggahaṇena pettivisayañca. So hi apāyo ceva duggati ca sugatito apetattā dukkhassa ca gatibhūtatā, na tu vinipāto asurasadisāṃ avinipatitattā. Vinipātaggahaṇena asurakāyaṃ. So hi yathāvuttena atthena apāyo ceva duggati ca sabbasamussayehi vinipatitattā vinipātoti vuccati. Nirayaggahaṇena avīciādikamanekappakāraṃ nirayamevāti. Upapannāti upagatā, tattha abhinibbattāti adhippāyo. Vuttavipariyāyena sukkapakkho veditabbo. Ayaṃ pana viseso - tattha sugatiggahaṇena manussāgatipi saṅgayhati, saggaggahaṇena devagatiyeva. Tattha sundarā gatīti sugati. Rūpādīhi visayehi suṭṭhu aggoti saggo. So sabbopi lujjanappalujjanaṭṭhena lokoti ayamettha saṅkhepo. Vitthāro pana sabbākārena visuddhimaggasaṃvaṇṇanāto gahetabbo. Tatiyādīni uttānatthāni.

Dutiyaāhuneyyasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Anuttariyasuttavaṇṇanā

8. Atthame natthi etesaṃ uttarāni visiṭṭhānīti anuttarāni, anuttarāni eva anuttariyāni yathā “anantameva anantariya”nti āha “niruttarānī”ti. Dassanānuttariyaṃ nāma phalavisesāvaḥattā. Esa nayo sesesupi. Sattavidhaariyadhaṇalābhoti sattavidhasaddhādilokuttaradhaṇalābho. Sikkhāttayassa pūraṇanti adhisīlasikkhādīnaṃ tissannaṃ sikkhānaṃ pūraṇaṃ. Tattha pūraṇaṃ nipariyāyato asekkhānaṃ vasena veditabbaṃ. Kalyāṇaputhujjanato paṭṭhāya hi satta sekhā tisso sikkhā pūrenti nāma, arahā paripuṇṇasikkhoti. Iti imāni anuttariyāni lokiya lokuttarāni kathitāni.

Anuttariyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Anussatiṭṭhānasuttavaṇṇanā

9. Navame anussatiyo eva diṭṭhadhammikasamparāyikādihitasukkhānaṃ kāraṇabhāvato ṭhānānīti anussatiṭṭhānāni. Buddhaguṇārammaṇā satīti yathā buddhānussati visesādhigamassa ṭhānaṃ hoti, evaṃ “itipi so bhagavā”tiādīnā buddhaguṇe ārabbe uppannā satī. Evaṃ anussarato hi pīti uppajjati, so taṃ pītiṃ khayato vayato paṭṭhapetvā arahattaṃ pāpuṇāti. Upacāra kammaṭṭhānaṃ nāmetāṃ gihīnampi labbhati. Upacāra kammaṭṭhānanti ca paccakkhato upacārajjhānāvahaṃ kammaṭṭhānaparamparāya sammasanaṃ yāva arahattā lokiya lokuttaravisesāvahaṃ. Esa nayo sabbattha.

Anussatiṭṭhānasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Mahānāmasuttavaṇṇanā

10. Dasame tasmīṃ samayeti buddhāguṇānussaraṇasamaye. Rāgapariyuṭṭhitanti rāgena pariyuṭṭhitaṃ. Pariyuṭṭhānappattipi, rāgena vā saṃhitāṃ cittaṃ araṇṇamiva corehi tena pariyuṭṭhitanti vuttaṃ, tassa pariyuṭṭhānaṭṭhānabhāvatopi pariyuṭṭhitarāganti attho. Byañjanaṃ pana anādiyitvā atthamattaṃ dassento “uppajjamānena rāgena utthahitvā gahita”nti āha. Ujukamevāti pageva kāyavaṇṇādīnaṃ apanītattā cittassa ca anujabhāvakāraṇaṃ mānādīnaṃ abhāvato, rāgādipariyuṭṭhānābhāvena vā oṇatiuṇṇativirahato ujubhāvameva gataṃ. Atha vā

ujukamevāti kammaṭṭhānassa thinaṃ middhaṃ otiṇṇatāya līnuddhaccavigamato majjhimasamathanimittappaṭipattiyaṃ ujubhāvameva gataṃ. Aṭṭhakathaṃ nissāyāti bhavajātiādīnaṃ padānaṃ atthaṃ nissāya. Atthavedanti vā hetuphalaṃ paṭicca uppannaṃ tuṭṭhimāha. Dhammavedanti hetuṃ paṭicca uppannaṃ tuṭṭhiṃ. “Ārakattā araha”nti anussarantassa hi yadidaṃ bhagavato kilesehi ārakattaṃ, so hetu. Ñāpako cettha hetu adhippeto, na kārako sampāpako. Tatonena ñāyamāno arahattattho phalaṃ. Iminā nayena sesapadesupi hetuso phalavipāko veditabbo. Dhammānussatiādīsipi hi ādimajjhapariyosānakalyāṇatādayo suppaṭipattiādayo ca tattha tattha hetubhāvena niddiṭṭhāyeva. Dhammūpasamhitanti yathāvuttahetuphalasaṅkhātaguṇūpasamhitaṃ.

Mahānāmasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Āhuneyyavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Sāraṇīyavaggo

1. Paṭhamasāraṇīyasuttavaṇṇanā

11. Dutiyassa paṭhame saritabbayuttakāti anussaraṇārahā. Mijjati siniyhati etāyāti mettā, mittabhāvo. Mettā etassa atthīti mettaṃ, kāyakammaṃ. Taṃ pana yasmā mettāsahagatacittasamuṭṭhānaṃ, tasmā vuttaṃ “mettena cittena kātappaṃ kāyakamma”nti. Esa nayo sesadvayepi. Imānīti mettakāyakammādīni. Bhikkhūnaṃ vasena āgatāni tesāṃ seṭṭhaparisabhāvato. Yathā pana bhikkhunīsipi labbhanti, evaṃ gihīsipi labbhanti catuparisasādhāraṇattāti taṃ dassento “bhikkhūnañhī”tiādimāha. Bhikkhuno sabbampi anavajjakāyakammaṃ ābhisamācārikakammantogadhamevāti āha “mettena cittena...pe... kāyakammaṃ nāmā”ti. Bhattivasena pavattiyamānā cetiyabodhīnaṃ vandanā mettāsiddhāti katvā tadatthāya gamanaṃ “mettaṃ kāyakamma”nti vuttaṃ. Ādi-saddena cetiyabodhibhikkhūsu vuttāvasesāpacāyanādivasena pavattamettāvasena pavattaṃ kāyikaṃ kiriyaṃ saṅgaṇhāti.

Tepiṭakampi buddhavacanaṃ kathiyamānanti adhippāyo. Tepiṭakampi buddhavacanaṃ paripucchanaatthakathanavasena pavattiyamānameva mettaṃ vacīkammaṃ nāma hitajjhāsayena pavattitabbato. Tīṇi sucaritānīti kāyavacīmanosucaritāni. Cintananti evaṃ cintanamattampi manokammaṃ, pageva paṭipannā bhāvanāti dasseti.

Āvīti pakāsaṃ. Pakāsabhāvo cettha yaṃ uddissa taṃ kāyakammaṃ karīyati, tassa sammukhabhāvatoti āha “sammukhā”ti. Rahoti appakāsaṃ. Appakāsata ca yaṃ uddissa taṃ kāyakammaṃ karīyati, tassa apaccakkhabhāvatoti āha “parammukhā”ti. Sahāyabhāvagamanaṃ tesāṃ purato. Tesu karontesuyeva hi sahāyabhāvagamanaṃ sammukhā kāyakammaṃ nāma hoti. Ubhayehīti navakehi therehi ca. Paggayhāti paggaṇhitvā uddhaṃ katvā kevalaṃ “devo”ti avatvā guṇehi thirabhāvajotanaṃ “devatthero”ti vacanaṃ paggayha vacanaṃ. Mamattabodhanaṃ vacanaṃ mamāyanavacanaṃ. Ekantaparammukhassa manokammassa sammukhatā nāma viññattisamuṭṭhāpanavasena hoti, tañca kho loke kāyakammanti pākāṇaṃ paññātaṃ. Hatthavikārādīni anāmasitvā eva dassento “nayanāni ummīletvā”tiādimāha. Kāmaṃ mettāsinehasiniddhānaṃ nayanānaṃ ummīlanā

pasannena mukhena olokanañca mettaṃ kāyakammameva, yassa pana cittassa vasena nayanānaṃ mettāsinehasiniddhatā mukhassa ca pasannatā, taṃ sandhāya vuttaṃ “mettaṃ manokammaṃ nāma”ti.

Lābha-saddo kammaśādhano “lābhā vata, bho, laddho”tiādīsu viya. So cettha “dhammaladdhā”ti vacanato atītakālikoti āha “cīvarādayo laddhapaccayā”ti. Dhammato āgatāti dhammikā, parisuddhagamanā paccayā. Tenāha “dhammaladdhā”ti. Imameva hi atthaṃ dassetuṃ “kuhanādī”tiādi vuttaṃ. Na sammā gayhamānā hi dhammaladdhā nāma na hotīti tappaṭisedhanatthaṃ pāḷiyaṃ “dhammaladdhā”ti vuttaṃ. Deyyaṃ dakkhiṇeyyañca appaṭivibhattaṃ katvā bhuñjatīti appaṭivibhattabhogī nāma hoti. Tenāha “dve paṭivibhattāni nāma”tiādi. Cittena vibhajananti etena cittuppādamattenapi vibhajaṇaṃ paṭivibhattaṃ nāma, pageva payogatoti dasseti. Cittena vibhajanapubbakaṃ vā kāyena vibhajananti mūlameva dassetuṃ “evaṃ cittena vibhajana”nti vuttaṃ. Tena cittuppādamattena paṭivibhāgo kātābhoti dasseti. Appaṭivibhattanti bhāvanapūṃsakaniddeso, appaṭivibhattaṃ lābhaṃ bhuñjatīti kammaniddeso vā. Taṃ neva gihīnaṃ deti attano ājīvasodhanatthaṃ. Na attanā paribhuñjati “mayhaṃ asādhāraṇabhogitā mā hotū”ti. Paṭiggaṇhanto ca...pe... passatīti iminā āgamanato paṭṭhāya sādhāraṇabuddhiṃ upaṭṭhāpeti. Evaṃ hissa sādhāraṇabhogitā sukarā, sāraṇīyadhammo cassa pūro hoti.

Atha vā paṭiggaṇhanto ca...pe... passatīti iminā tassa lābhassa tīsu kālesu sādhāraṇato ṭhapaṇaṃ dassitaṃ. Paṭiggaṇhanto ca saṅghena sādhāraṇaṃ hotūti iminā paṭiggahaṇakālo dassito. Gahetvā...pe... passatīti iminā paṭiggahitakālo. Tadubhayaṃ pana tādisena pubbabhāgena vinā na hotīti atthasiddho purimakālo. Tayidaṃ paṭiggahaṇato pubbevassa hoti “saṅghena sādhāraṇaṃ hotūti paṭiggaṇhissāmī”ti, paṭiggaṇhantassa hoti “saṅghena sādhāraṇaṃ hotūti paṭiggaṇhāmī”ti, paṭiggahetvā hoti “saṅghena sādhāraṇaṃ hotūti hi paṭiggahitaṃ mayā”ti. Evaṃ tilakkhaṇasampannaṃ katvā laddhaṃ lābhaṃ osāraṇalakkhaṇaṃ avikopetvā paribhuñjanto sādhāraṇabhogī appaṭivibhattabhogī ca hoti.

Imaṃ pana sāraṇīyadhammanti imaṃ catutthaṃ saritabbayuttadhammaṃ. Na hi...pe... gaṇhanti, tasmā sādhāraṇabhogitā dussīlassa natthīti ārambhopi tāva na sambhavati, kuto pūraṇanti adhippāyo. Parisuddhasīloti iminā lābhassa dhammikabhāvaṃ dasseti. Vattaṃ akhaṇḍentoti iminā appaṭivibhattabhogitaṃ sādhāraṇabhogitañca dasseti. Sati pana tadubhaye sāraṇīyadhammo pūrito eva hotīti āha “pūretī”ti. Odissakaṃ katvāti etena anodissakaṃ katvā pituno, ācariyupajjhāyādīnaṃ vā therāsanato paṭṭhāya dentassa sāraṇīyadhammoyeva hotīti dasseti. Dātabbanti avassaṃ dātabbaṃ. Sāraṇīyadhammo panassa na hoti paṭijaggaṭṭhāne odissakaṃ katvā dinnattā. Tenāha “palibodhajagganaṃ nāma hotī”ti. Muttapalibodhassa vaṭṭati amuttapalibodhassa pūretuṃ asakkuṇeyyattā. Yadi evaṃ sabbena sabbhaṃ sāraṇīyadhammaṃ pūrentassa odissakadānaṃ vaṭṭati, na vaṭṭatīti? No na vaṭṭati yuttaṭṭhāneti dassento “tena panā”tiādimāha. Iminā odissakadānaṃ panassa na sabbattha vāritanti dasseti. Gilānādīnañhi odissakaṃ katvā dānaṃ appaṭivibhāgapakkhikaṃ “asukassa na dassāmī”ti paṭikkhepassa abhāvato. Byatirekappadhāno hi paṭibhāgo. Tenāha “avasesa”ntiādi. Adātumpīti pi-saddena dātumpi vaṭṭatīti dasseti. Tañca kho karuṇāyanavasena, na vattaparipūraṇavasena, tasmā dussīlassapi atthikassa sati sambhave dātabbaṃ. Dānañhi nāma na kassaci nivāritaṃ.

Susikkhitāyāti sāraṇīyapūraṇavidhimhi susikkhitāya, sukusalāyāti attho. Idāni tassa

kosallaṃ dassetuṃ “susikkhitāya hī”tiādi vuttaṃ. Dvādasahi vassehi pūrehi, na tato oranti iminā tassa duppūrataṃ dasseti. Tathā hi so mahapphalo mahānisaṃso diṭṭhadhammikehipi tāvagarutarehi phalānisaṃsehi anugatoti taṃsamaṅgī ca puggalo visesalābhī ariyapuggalo viya loke acchariyabbhutadhammasamannāgato hoti. Tathā hi so duppajahadānamayassa sīlamayassa puññassa paṭipakkhadhammaṃ sudūre vikkhambhitaṃ katvā visuddhena cetasā loke pākaṭo paññāto hutvā viharati. Tassimamatthaṃ byatirekato anvayato ca vibhāvetuṃ “sace hī”tiādi vuttaṃ. Taṃ suviññeyyameva.

Idānissa samparāyike diṭṭhadhammike ca ānisaṃse dassetuṃ “evaṃ pūritasāraṇīyadhammassā”tiādi vuttaṃ. Neva issā na macchariyaṃ hoti cirakālabhāvanāya vidhutabhāvato. Manussānaṃ piyo hoti pariccāgasīlatāya vissutattā. Tenāha “dadaṃ piyo hoti bhajanti naṃ bahū”tiādi. Sulabhapaccayo hoti dānavasena ulārajjhāsayānaṃ paccayalābhassa idhānisaṃsasabhāvato dānassa. Pattagatamassa diyyamānaṃ na khīyati pattagatasseva dvādasavassikassa mahāvattassa avicchena pūritattā. Aggabhaṇḍaṃ labhati devasikaṃ dakkhiṇeyyānaṃ aggato paṭṭhāya dānassa dinnattā. Bhaye vā...pe... āpajjanti deyyappaṭiggāhakavikappaṃ akatvā attani nirapekkhacittena cirakālaṃ dānassa pūritatāya pasāritacittattā.

Tatrāti tesu ānisaṃsesu vibhāvetabbesu. Imāni phalāni vatthūni kāraṇāni. Mahāgiriḡāmo nāma nāgadīpapasse eko ḡāmo. Alabhantāpīti appapuññatāya alābhino samānāpi. Bhikkhācāramaggasabhāganti sabhāgaṃ tabbhāgiyaṃ bhikkhācāramaggaṃ jānanti. Anuttarimanussadhammattā therānaṃ saṃsayavinodanattāha “sāraṇīyadhammo me, bhante, pūrito”ti āha. Tathā hi dutiyavattusmimpi therena attā pakāsito. Daharakāle evaṃ kira sāraṇīyadhammapūraḡo ahoḡi. Manussānaṃ piyatāya sulabhapaccayatāyapi idaṃ vatthumeva. Pattagatākhīyanassa pana visesaṃ vibhāvanato “idaṃ tāva...pe... ettha vatthū”ti vuttaṃ.

Giribhaṇḡamahāpūjāyāti cetiyagirimhi sakalalaṅkāḡīpe yojanappamāṇe samudde ca nāvāsāṅghāḡāḡike ṭhapetvā dīpapupphagandhāḡīhi kariyamānāya mahāpūjāya. Tassā ca paṭipattiyā avaṅjhabhāvavibhāvanattāha “ete mayhaṃ pāpuṇissanti”ti āha. Pariyāyenapi lesenapi. Anucchavikanti “sāraṇīyadhammapūraḡo”ti yathābhūtapavedanaṃ tumhākaṃ anucchavikanti attho.

Anārocetvāva palāyiṃsu corabhayena. “Attano dujjīvikāyā”tipi vadanti. Ahaṃ sāraṇīyadhammapūrikā, mama pattapariyāpannenapi sabbāpimā bhikkhuniyo yāpessanti āha “mā tumhe tesāṃ gatabhāvaṃ cintayitthā”ti. Vaṭṭissatīti kappissati. Therī sāraṇīyadhammapūrikā ahoḡi, therassa pana sīlatejeneva devatā ussukkaṃ āpajji.

Natthi etesaṃ khaṇḡanti akhaṇḡāni. Taṃ pana nesaṃ khaṇḡaṃ dassetuṃ “yassā”tiādi vuttaṃ. Tattha upasampannasīlānaṃ uddesakkamena ādiantā veditabbā. Tenāha “sattasū”tiādi. Na hi añño koci āpattikkhandhānaṃ anukkamo atthi, anupasampannasīlānaṃ samādānakkamenapi ādiantā labbhanti. Pariyante chinnaḡāḡako viyāti tatrante dasante vā chinnavatthaṃ viya.

Visadisudāharaṇaṅcetaṃ “akhaṇḡāni”ti imassa adhikattā. Evaṃ sesānampi udāharaṇāni. Khaṇḡikatā bhinnatā khaṇḡaṃ, taṃ etassa atthīti khaṇḡaṃ, sīlaṃ. Chiddantiādīsupi eseva nayo. Vemajjhe bhinnaṃ vinivijjhanavasena.

Visabhāgavaṇṇena gāvī viyāti sambandho. Visabhāgavaṇṇena upaḍḍham tatiyabhāgagataṃ sambhinnavaṇṇaṃ sabalaṃ, visabhāgavaṇṇeheva bindūhi antarantarāhi vimissaṃ kammāsaṃ. Ayaṃ imesaṃ viseso. Sabalarahitāni asabalāni, tathā akammāsāni. Sīlassa taṇhādāsabyato mocanaṃ vivaṭṭūpanissayabhāvāpādanaṃ, tasmā taṇhādāsabyato mocanavacanena tesam sīlānaṃ vivaṭṭūpanissayatamāha. Bhujissabhāvakaraṇatoti iminā bhujissakarāni bhujissānīti uttarapadalopenāyaṃ niddesoti dasseti. Yasmā vā taṃsamaṅgipuggalo serī sayamvasī bhujisso nāma hoti, tasmāpi bhujissāni. Aviññūnaṃ appamāṇatāya “viññuppasatthānī”ti vuttaṃ. Suparisuddhabhāvena vā sampannattā viññūhi pasatthānīti viññuppasatthāni.

Taṇhādiṭṭhīhi aparāmaṭṭhattāti “imināhaṃ sīlena devo vā bhavissāmi devaṇṇataro vā”ti taṇhāparāmāsenā, “imināhaṃ sīlena devo hutvā tattha nicco dhuvo sassato bhavissāmi”ti diṭṭhiparāmāsenā ca aparāmaṭṭhattā. Parāmaṭṭhanti “ayaṃ te sīlesu doso”ti catūsu vipattīsu yāya kāyaci vipattiyā dassanena parāmaṭṭhum, anuddhamsetuṃ codetunti attho. Sīlaṃ nāma avippaṭṭisārādipārampariyena yāvadeva samādhisampādanatthanti āha “samādhisaṃvattanikānī”ti. Samādhisaṃvattanappayojanāni samādhisaṃvattanikāni.

Samānabhāvo sāmāññaṃ, paripuṇṇacatupārisuddhibhāvena majjhe bhinnasuvaṇṇassa viya bhedābhāvato sīlena sāmāññaṃ sīlasāmāññaṃ, taṃ gato upagatoti sīlasāmāññaṃ. Tenāha “samānabhāvūpagatasīlo”ti, sīlasampattiyā samānabhāvaṃ upagatasīlo sabhāgavuttikoti attho. Kāmaṃ puthujjanānampi catupārisuddhisīle nānattaṃ na siyā, taṃ pana na ekantikaṃ, idaṃ ekantikaṃ niyatabhāvatoti āha “natthi maggasīle nānatta”nti. Taṃ sandhāyetaṃ vuttanti maggasīlaṃ sandhāya taṃ “yāni tāni sīlāni”tiādi vuttaṃ.

Yāyanti yā ayaṃ mayhañceva tumhākañca paccakkhabhūtā. Diṭṭhīti maggasammādiṭṭhi. Niddosāti niddhutadosā, samucchinnarāgādipāpadhammāti attho. Niyyātīti vaṭṭadukkhato nissarati niggacchati. Sayam niyyantīyeva hi taṃsamaṅgipuggalaṃ vaṭṭadukkhato niyyāpetīti vuccati. Yā satthu anusīṭṭhi, taṃ karotīti takkaro, tassa, yathānusiṭṭhaṃ paṭipajjantassāti attho. Samānadiṭṭhibhāvanti sadisadiṭṭhibhāvaṃ saccasampaṭivedhena abhinnadiṭṭhibhāvaṃ.

Paṭhamasāraṇīyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyasāraṇīyasuttavaṇṇanā

12. Dutīye sabrahmacārīnanti sahadhammikānaṃ. Piyaṃ piyāyitabbakaṃ karontīti piyakaraṇā. Garuṃ garuṭṭhāniyaṃ karontīti garukaraṇā. Saṅgaṇhanatthāyāti saṅgahavatthuvisesabhāvato sabrahmacārīnaṃ saṅgahaṇāya saṃvattantīti sambandho. Avivadanatthāyāti saṅgahavatthubhāvato eva na vivadanatthāya. Sati ca avivadanahetubhūtasāṅgahakatte tesam vasena sabrahmacārīnaṃ samaggabhāvo bhedābhāvo siddhoyevāti āha “sāmaggiyā”tiādi.

Dutiyasāraṇīyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Nissāraṇīyasuttavaṇṇanā

13. Tatiye vaḍḍhitāti bhāvanāpāripūrivāsena paribrūhitā. Punappunaṃ katāti bhāvanāya bahulīkaraṇena aparāparaṃ pavattitā. Yuttayānasadisā katāti yathā yuttamājaññayānaṃ chekena sārathinā adhiṭṭhitaṃ yathāruci pavattati, evaṃ

yathāruci pavattirahaṃ gahitā. Vatthukatāti vā adhiṭṭhānaṭṭhena vatthu viya katā, sabbaso upakkilesavisodhanena iddhivisesatāya pavattiṭṭhānabhāvato suvisodhitaparissayavatthu viya katāti vuttaṃ hoti. Adhiṭṭhitāti paṭipakkhadūrībhāvato subhāvitabhāvena taṃtaṃadhiṭṭhānayogyatāya ṭhapitā. Samantato citāti sabbabhāgena bhāvanūpacayaṃ gamitā. Tenāha “upacitā”ti. Suṭṭhu samāraddhāti iddhibhāvanāsikhāppattiyā sammadeva sambhāvitā. Abhūtabyākaraṇaṃ byākarotīti “mettā hi kho me cetovimutti bhāvitā”tiādinā attani avijjamānaguṇābhibyāhāraṃ byāharati. Cetovimuttisaddaṃ apekkhitvā “nissatā”ti vuttaṃ. Puna byāpādo natthīti idāni mama byāpādo nāma sabbaso natthīti ñatvā.

Balavavipassanāti bhayatupaṭṭhāne ñāṇaṃ, ādīnavānupassane ñāṇaṃ muccitukamyatāñāṇaṃ, bhaṅgañāṇanti catunnaṃ ñāṇānaṃ adhivacanaṃ. Yesaṃ nimittānaṃ abhāvena arahattaphalasamāpattiyā animittatā, taṃ dassetuṃ “sā hī”tiādi vuttaṃ. Tattha rāgassa nimittaṃ, rāgo eva vā nimittaṃ rāganimittaṃ. Ādi-saddena dosanimittādīnaṃ saṅgaho daṭṭhabbo. Rūpavedanādisaṅkhāranimittaṃ rūpanimittādi. Tesameva niccādivasena upaṭṭhānaṃ niccanimittādi. Tayidaṃ nimittaṃ yasmā sabbena sabbam arahattaphale natthi, tasmā vuttaṃ “sā hi...pe...animittā”ti. Nimittaṃ anussarati anugacchati ārabha pavattati sīlenāti nimittānusārī. Tenāha “vuttappabhedam nimittaṃ anusaraṇasabhāva”nti.

Asmimānoti “asmī”ti pavatto attavisayo māno. Ayaṃ nāma ahamasmīti rūpalakkhaṇo vedanādīsu vā aññataralakkhaṇo ayaṃ nāma attā ahaṃ asmīti. Asmimāno samugghātīyati etenāti asmimānasamugghāto, arahattamaggo. Puna asmimāno natthīti tassa anuppattidhammatāpādanam kittento samugghātattameva vibhāveti.

Nissāraṇīyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4-5. Bhaddakasuttādivaṇṇanā

14-15. Catutthe āramitabbaṭṭhena vā kammaṃ ārāmo etassāti kammārāmo. Kamme rato na ganthadhure vipassanādhure vāti kammarato. Punappunaṃ yuttoti tapparabhāvena anu anu yutto pasuto. Ālāpasallāpoti itthivaṇṇapurisavaṇṇādivasena punappunaṃ lapaṇaṃ. Pañcame natthi vattabbaṃ.

Bhaddakasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Nakulapitusuttavaṇṇanā

16. Chaṭṭhe visabhāgavedanuppattiyā kakaceneva catuiriyāpathaṃ chindanto ābādhayatīti ābādho, so yassa atthīti ābādhiko. Taṃsamuṭṭhānadukkhena dukkhito. Adhimattagilānoti dhātusaṅkhayena parikkhīṇasarīro.

Sappaṭibhayakantārasadisā soḷasavatthukā aṭṭhavatthukā ca vicikicchā tiṇṇā imāyāti tiṇṇavicikicchā. Vigatā samucchinā pavattiādīsu “evaṃ nu kho na nu kho”ti evaṃ pavattikā kathaṃkathā assāti vigatakathaṃkathā. Sārajjakarānaṃ pāpadhammānaṃ pahīnattā rāgavikkhepesu sīlādiguṇesu ca tiṭṭhakattā vesārajjam, visāradabhāvaṃ veyyattiyam pattāti vesārajjappattā. Attanā eva paccakkhato diṭṭhattā na paraṃ pacceci, nassa paro pacceatabbo atthīti aparappaccayā.

Gilānā vuṭṭhitoti gilānabhāvato vuṭṭhāya ṭhito. Bhāvappadhāno hi ayaṃ niddeso. Gilāno hutvā vuṭṭhitoti idaṃ pana atthamattanidassanaṃ.

7. Soppasuttavaṇṇanā

17. Sattame paṭisallānā vuṭṭhitoti ettha paṭisallānanti tehi tehi saddhivihārikaantevāsikaupāsakādisattehi ceva rūpārammaṇādisaṅkhārehi ca paṭinivattitvā apasakkitvā nilīyanaṃ vivecanaṃ. Kāyacittehi tato vivitto ekībhāvo pavivekoti āha “ekībhāvāyā”tiādi. Ekībhāvatoti ca iminā kāyavivekato vuṭṭhānamāha. Dhammanijjhānakkhantitotiādinā cittavivekato. Vuṭṭhitoti tato duvidhavivekato bhavaṅguppattiyā sabrahmacārīhi samāgamaṇa upeto.

Soppasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Macchabandhasuttavaṇṇanā

18. Aṭṭhame macchaghātakanti macchabandhaṃ kevaṭṭaṃ. Orabbhikādīsu urabbhā vuccanti eḷakā, urabbhe hantīti orabbhiko. Sūkarikādīsupi eseṇa nayo.

Macchabandhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Paṭhamamaraṇassatisuttavaṇṇanā

19. Navame evaṃnāmake gāmeti nātikānāmakam gāmaṃ nissāya. Dvinnaṃ cūlapitimahāpitiputtānaṃ dve gāmā, tesu ekasmiṃ gāme. Nātīnāñhi nivāsaṭṭhānabhūto gāmo nātiko, nātikoyeva nātiko ña-kārassa na-kārādeso “animittā na nāyare”tiādīsu viya. So kira gāmo yesaṃ tadā tesam pubbapurisena attano nātīnaṃ sādharmaṇabhāvena nivasito, tena nātikoti paññāyittha. Atha pacchā dvīhi dāyādehi dvidhā vibhajitvā paribhutto. Giṇṇakā vuccati iṭṭhakā, giṇṇakāhiyeva kato āvasathoti giṇṇakāvasatho. So hi āvāso yathā sudhāparikammaṇa payojanaṃ natthi, evaṃ iṭṭhakāhi eva cinitvā chādetvā kato. Tasmīṃ kira padese mattikā sakkharamarumpavālukādīhi asaṃmissā kathinā saṇhasukhumā, tāya katāni kulālabhājanānīpi silāmayāni viya dāḷhāni. Tasmā te upāsakā tāya mattikāya dīghaputhū iṭṭhakā kāretvā ṭhapetvā ṭhapetvā dvāravātapānakavāṭatūlāyo sabbam dabbasambhārena vinā tāhi iṭṭhakāhiyeva pāsādaṃ kāresuṃ. Tena vuttaṃ “iṭṭhakāmaye pāsāde”ti.

Rattindivanti ekarattidivaṃ. Bhagavato sāsanaṇti ariyamaggappaṭivedhāvahaṃ satthu ovādaṃ. Bahu vata me kataṃ assāti bahu vata mayā attahitaṃ pabbajitakiccaṃ kataṃ bhavēyya.

Tadantaranti tattakaṃ velaṃ. Ekapiṇḍapātanti ekaṃ divasaṃ yāpanappahonaṃ piṇḍapātaṃ. Yāva anto pavīṭṭhavāto bahi nikkhamati, bahi nikkhantavāto vā anto pavisaṭīti ekasseva pavesanikkhamo viya vuttaṃ, taṃ nāsikāvātabhāvasāmaññēnāti daṭṭhabbaṃ.

Paṭhamamaraṇassatisuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dutiyamaraṇassatisuttavaṇṇanā

20. Dasame nikkhanteti vītivatte. Patigatāyāti paccāgatāya, sampattāyāti attho. Tenāha “paṭipannāyā”ti. So mamaṇṇa antarāyoti yathāvuttā na kevalaṃ kālakiriyāva, mama atidullabhaṃ khaṇaṃ labhitvā tassa satthusāsanamanasikārassa ceva jīvitassa ca saggamokkhānañca antarāyo assa, bhavēyyāti attho. Tenāha “tividho

antarāyo’’tiādi. Vipajjeyyāti vipattiṃ gaccheyya. Satthakena viya aṅgapaccaṅgānaṃ kantanakārakā kāye sandhibandhanacchedakavātā satthakavātā. Kattukamyatāchandoti niyyānāvaho kattukamyatākusalacchando. Payogavīriyanti bhāvanānuyogavīriyaṃ. Na paṭivāti na paṭinivattatīti appaṭivānī, antarā vosānānāpajjanavīriyaṃ. Tenāha “anukkaṇṭhanā appaṭisaṅgharaṇā’’ti.

Dutiyamaraṇassatisuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Sāraṇīyavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Anuttariyavaggo

1-2. Sāmakasuttādivaṇṇanā

21-22. Tatiyassa paṭhame kevalakappanti ettha kevala-saddo anavasesattho, kappa-saddo samantabhāvattho. Tasmā kevalakappaṃ pokkharaṇiyanti evamattho daṭṭhabbo. Anavasesaṃ pharituṃ samatthassapi obhāsassa kenaci kāraṇena ekadesapharaṇampi siyā, ayaṃ pana sabbasova pharatīti dassetuṃ samantattho kappa-saddo gahito. Attano obhāsena pharivāti vatthālaṅkārasarīrasamuṭṭhitena obhāsena pharivā, candimā viya ekobhāsaṃ ekaṇṇajjotam karivāti attho. Samanuññoti sammadeva katamanuñño. Tenāha “samānacitto’’ti, samānājjhāsayoti attho. Dukkhaṃ vaco etasminti dubbaco, tassa kammaṃ dovacassaṃ, tassa puggalassa anādariyavasena pavattā cetanā, tassa bhāvo atthitā dovacassatā. Atha vā dovacassameva dovacassatā. Sā atthato saṅkhārakkhandho hoti. Cetanāpadhāno hi saṅkhārakkhandho. Catunnaṃ vā khandhānaṃ apadakkhiṇaggāhitākārena pavattānaṃ etaṃ adhivacananti vadanti. Pāpā assaddhādayo puggalā etassa mittāti pāpamitto, tassa bhāvo pāpamittatā. Sāpi atthato dovacassatā viya daṭṭhabbā. Yāya hi cetanāya puggalo pāpamitto pāpasampavaṅko nāma hoti, sā cetanā pāpamittatā. Cattāropi vā arūpino khandhā tadākārappavattā pāpamittatā. Dutiyaṃ uttānameva.

Sāmakasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Bhayasuttavaṇṇanā

23. Tatiye sambhavati jātīmaraṇaṃ etenāti sambhavo, upādānanti āha “jātiyā ca maraṇassa ca sambhave paccayabhūte’’ti. Anupādāti anupādāya. Tenāha “anupādiyitvā’’ti. Jātīmaraṇāni sammā khīyanti etthāti jātīmaraṇasaṅkhayo, nibbānanti āha “jātīmaraṇānaṃ saṅkhayasaṅkhāte nibbāne’’ti. Sabbadukkhaṃ upaccagunti sakalampi vaṭṭadukkhaṃ atikkantā carimacittanīrodhena vaṭṭadukkhalessapi asambhavato.

Bhayasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Himavantasuttavaṇṇanā

24. Catutthe samāpattikusalo hotīti samāpajjanakusalo hoti. Tenāha “samāpajjituṃ kusalo’’ti. Tattha antogatahetuattho ṭhiti-saddo, tasmā ṭhapanakusaloti atthoti āha “samādhim ṭhapetuṃ sakkotīti attho’’ti. Tattha ṭhapetuṃ sakkotīti sattaṭṭhaaccharāmatam khaṇaṃ jhānaṃ ṭhapetuṃ sakkoti adhiṭṭhānavasibhāvassa nipphāditattā. Yathāparicchedenāti yathāparicchinnaṅkālena. Vuṭṭhātuṃ sakkoti vuṭṭhānavasibhāvassa nipphāditattā. Kallaṃ sañjātaṃ assāti kallitaṃ, tasmim kallite

kallitabhāve kusalo kallitakusalo. Hāsetuṃ tosetuṃ sampahaṃsetuṃ. Kallaṃ kātunti samādhānassa paṭipakkhadhammānaṃ dūrīkaraṇena sahaṅkārikāraṇānaṃ samappadhānena samāpajjane cittaṃ samatthaṃ kātuṃ. Samādhissa gocarakusaloti samādhismiṃ nipphādetabbe tassa gocare kammaṭṭhānasaññite pavattiṭṭhāne bhikkhācāragocare satisampajaññayogato kusalo cheko. Tenāha “samādhissa asappāye anupakāraṇe dhamme vajjetvā”tiādi. Paṭhamajjhānādisamādhim abhinīharitunti paṭhamajjhānādisamādhim visesabhāgiyatāya abhinīharitum upanetuṃ.

Himavantasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Anussatiṭṭhānasuttavaṇṇanā

25. Pañcame anussatikāraṇānīti anussatiyo eva diṭṭhadhammikasamparāyikādi hitasukhānaṃ hetubhāvato kāraṇāni. Nikkhaṇṭanti nissaṭaṃ. Muttanti viassaṭṭhaṃ. Vuṭṭhanti apetaṃ. Sabbametaṃ vikkhambhanameva sandhāya vadati. Gedhamhāti pañcakāmaguṇato. Idampīti buddhānussativasena laddhaṃ upacārajjhānamāha. Ārammaṇaṃ karitvāti paccayaṃ karitvā, pādakaṃ katvāti attho.

Anussatiṭṭhānasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Mahākaccānasuttavaṇṇanā

26. Chaṭṭhe sambādheti vā taṇhāsaṃkilesādīnaṃ sampīle saṅkare gharāvāse. Okāsā vuccantīti maggaphalasukhādhigamāya okāsabhāvato okāsāti vuccanti. Okāsādhigamoti lokuttaradhammassa adhigamāya adhigantabbaokāso. Visujjhanatthāyāti rāgādīhi malehi abhiijjhāvisamalobhādīhi ca upakkiliṭṭhacittānaṃ visuddhatthāya. Sā panāyaṃ cittassa visuddhi sijjhamānā yasmā sokādīnaṃ anupādāya saṃvattati, tasmā vuttaṃ “sokaparidevānaṃ samatikkamāyā”tiādi. Tattha socanaṃ ñātibyasanādinimittaṃ cetaso santāpo antotāpo antonijjhānaṃ soko, ñātibyasanādinimittameva socikatā. “Kahaṃ ekaputtakā”tiādinā paridevanavasena lapaṇaṃ paridevo. Samatikkamanatthāyāti pahānāya. Āyatiṃ anuppajjanañhi idha samatikkamo. Dukkhadomanassānaṃ atthaṅgamāyāti kāyikadukkhassa ca cetasikadomanassassa cāti imesaṃ dvinnaṃ atthaṅgamāya, nirodhāyāti attho. Ñāyati nicchayena kamati nibbānaṃ, taṃ vā ñāyati paṭivijjhati etenāti ñāyo, ariyamaggo. Idha pana saha pubbabhāgena ariyamaggo gahitoti āha “sahavipassanakassa maggassa adhigamanatthāyā”ti. Apaccayaparinibbānassāti anupādisesanibbānaṃ sandhāya vadati. Paccayavasena anuppannaṃ asaṅkhataṃ amatadhātumeva. Sesamettha uttānameva.

Mahākaccānasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Paṭhamasamayasuttavaṇṇanā

27. Sattame vaḍḍhetīti manaso vivaṭṭanissitaṃ vaḍḍhiṃ āvahati. Manobhāvanīyoti vā manasā bhāvito sambhāvito. Yañca āvajjato manasi karoto cittaṃ vinīvaraṇaṃ hoti. Imasmiṃ pakkhe kammaśādhano sambhāvanattho bhāvanīya-saddo. “Thinamiddhavinodanakammaṭṭhāna”nti vatvā tadeva vibhāvento “ālokasaññaṃ vā”tiādimāha. Vīriyārambhavatthuādīnaṃ vāti ettha ādi-saddena idha avuttānaṃ atibhojane nimittaggāhādīnaṃ saṅgaho daṭṭhabbo. Vuttañhetuṃ “cha dhammā

thinamiddhassa pahānāya saṃvattanti atibhojane nimittaggāho,
iriyāpathasamparivattanatā, ālokasaññāmanasikāro, abbhokāsavāso, kalyāṇamittatā,
sappāyakathā”ti. Antarāyasaddapariyāyo idha antarā-saddoti āha “anantarāyenā”ti.

Paṭhamasamayasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Dutiyasamayasuttavaṇṇanā

28. Aṭṭhame maṇḍalasaṇṭhānamālasaṅkhepena katā bhojanasālā maṇḍalamālāti
adhippetāti āha “bhojanasālāyā”ti. Sesamettha suviññeyyameva.

Dutiyasamayasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Udāyīsuttavaṇṇanā

29. Navame diṭṭhadhammo vuccati paccakkho attabhāvoti āha “imasmimyeva
attabhāve”ti. Sukhavihāratthāyāti nikkilesatāya nirāmisena sukhena vihāratthāya.
Ālokasaññāmanasi karotīti sūriyacandapajjotamaṇiukkāvijjuādīnaṃ āloko divā
rattīna upaladdho, yathāladdhavaseneva ālokaṃ manasi karoti, citte ṭhapeti. Tathā
ca naṃ manasi karoti, yathāssa subhāvitālokakasiṇassa viya kasiṇāloko
yathicchakaṃ yāvadicchakaṃ so āloko rattiyaṃ upatiṭṭhati. Yena tattha
divāsaññānaṃ ṭhapeti, divāriya vigatathinamiddho hoti. Tenāha “yathā divā tathā
ratti”nti. Divāti saññānaṃ ṭhapetīti vuttanayena manasi katvā divāriya saññānaṃ
uppādeti. Yathānena divā...pe... tatheva taṃ manasi karotīti yathānena divā
upaladdho sūriyāloko, evaṃ rattimpi divā diṭṭhākāreneva taṃ ālokaṃ manasi karoti.
Yathā canena rattimaṃ...pe... manasi karotīti yathā rattiyaṃ candāloko upaladdho,
evaṃ divāpi rattimaṃ diṭṭhākāreneva taṃ ālokaṃ manasi karoti, citte ṭhapeti. Vivaṭenāti
thinamiddhena apihitattā vivaṭena. Anonaddhenāti asaṅkhādītena. Sahobhāsakanti
saññānābhāsaṃ. Dibbacakkhuññaṃ rūpagatassa dibbassa itarassa ca
dassanaṭṭhena idha ñāṇadassananti adhippetanti āha
“dibbacakkhusaṅkhātassā”tiādi.

Uddhaṃ jīvitapariyādānāti jīvitakkhayato upari maraṇato paraṃ. Samuggatenāti
uṭṭhitena. Dhumātattāti uddhaṃ uddhaṃ dhumātattā sūnattā. Setarattehi
viparibhinnaṃ vimissitaṃ nīlaṃ, purimavaṇṇavipariṇāmabhūtaṃ vā nīlaṃ vinīlaṃ,
vinīlameva vinīlakanti ka-kārena padavaḍḍhanamāha anattahantarato yathā “pītaṃ
lohitaka”nti. Paṭikūlattāti jigucchaniyattā. Kucchitaṃ vinīlaṃ vinīlakanti kucchanattho
vā ayaṃ ka-kāroti dassetaṃ vuttaṃ yathā “pāpako kittisaddo abbhuggacchatī”ti.
Paribhinnaṭṭhānehi kākadhaṅkādihi. Vissandamānaṃ pubbanti vissavantapubbaṃ,
tahaṃ tahaṃ paggharantapubbanti attho. Tathābhāvanti vissandamānapubbatam.

So bhikkhūti yo “passeyya sarīraṃ sīvathikāya chaḍḍita”nti vutto, so bhikkhu.
Upasaṃharati sadisaṃ. Ayampi khotiādi upasaṃharaṇākāradassanaṃ. Āyūti
rūpajīvitindriyaṃ. Arūpajīvitindriyaṃ panettha viññāṇagatikameva. Usmāti
kammajatejo. Evaṃpūtikasabhāvoti evaṃ ativiya pūtikasabhāvo āyūdivigame viyāti
adhippāyo. Ediso bhavissatīti evaṃbhāvīti āha “evamevaṃ uddhumātādibhedo
bhavissatī”ti.

Luñcitvā luñcitvāti uppāṭetvā uppāṭetvā. Sesāvasesamaṃsalohitayuttanti sabbaso
akkhādītattā tahaṃ tahaṃ sesena appāvasesena maṃsalohitena yuttaṃ. Añña
hatthaṭṭhikanti avisesena hatthaṭṭhikānaṃ vipakkhiṇṇatā jotitāti anavasesato tesam
vipakkhiṇṇatam dassento “catusaṭṭhibhedampi”tiādimāha. Terovassikānīti

tirovassagatāni. Tāni pana saṃvaccharam vītivattāni hontīti āha
 “atikkantasamvaccharānī”ti. Purāṇatāya ghanabhāvavigamena vicuṇṇatā idha
 pūtibhāvo. So yathā hoti, taṃ dassento “abbhokāse”tiādimāha. Anekadhātūnanti
 cakkhudhātuādīnaṃ, kāmadhātuādīnaṃ vā. Satiyā ca ñāṇassa ca atthāyāti
 “abhikkante paṭikkante sampajānakārī hoti”tiādinā vuttāya sattaṭṭhānikāya satiyā
 ceva taṃsampaṃyuttañāṇassa ca atthāya.

Udāyīsuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Anuttariyasuttavaṇṇanā

30. Dasame niḥinanti lāmakam, kiliṭṭham vā. Gāmaṃvāsikānanti bālānaṃ.
 Puthujjanānaṃ idanti pothujjanikaṃ. Tenāha “puthujjanānaṃ santaka”nti,
 puthujjanehi sevitabbattā tesam santakanti vuttam hoti. Anariyanti na niddosaṃ.
 Niddosaṭṭho hi ariyaṭṭho. Tenāha “na uttamaṃ na parisuddha”nti. Ariyehi vā na
 sevitabbanti anariyaṃ. Anatthasaṃhitanti
 diṭṭhadhammikasamparāyikādivividhaviṇṇaṇatthasahitaṃ. Tādisaṇca
 atthasannissitaṃ na hotīti āha “na atthasannissita”nti. Na vaṭṭe nibbindanattāyāti
 catusaccakammaṭṭhānābhāvato. Asati pana vaṭṭe nibbidāya virāgādīnaṃ
 asambhavoyevāti āha “na virāgāyā”tiādi.

Anuttamaṃ anuttariyanti āha “etaṃ anuttara”nti. Hatthisminti nimittatthe
 bhumanti āha “hatthinimittaṃ sikkhitabba”nti. Hatthivisayattā hatthisannissitattā
 ca hatthisippaṃ “hatthī”ti gahetvā “hatthismimpi sikkhatī”ti vuttam. Tasmā
 hatthisippe sikkhatīti evamettha attho daṭṭhabbo. Sesapadesupi eseva nayo.

Liṅgabyattayena vibhattibyattayena pāricariyeti vuttanti āha “pāricariyāya
 paccupaṭṭhitā”ti. Sesamettha suviññeyyameva.

Anuttariyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Anuttariyavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Devatāvaggo

1-4. Sekhasuttādivaṇṇanā

31-34. Catutthassa paṭhame sekhānaṃ paṭiladdhaguṇassa parihāni nāma natthīti
 āha “uparūpariguṇaparihānāyā”ti, uparūpariladdhabbānaṃ maggaphalānaṃ
 parihānāya anuppādāyāti attho. Tatiyādīni uttānatthāneva.

Sekhasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Vijjābhāgiyasuttavaṇṇanā

35. Pañcame sampayogavasena vijjaṃ bhajanti,
 sahaajātaaññaṃaññanissayasampayuttaatthiavigatādipaccayavasena tāya saha
 ekibhāvaṃ gacchantīti vijjābhāgiyā. Atha vā vijjābhāge vijjākoṭṭhāse vattanti
 vijjāsabhāgatāya tadekadese vijjākoṭṭhāse pavattantīti vijjābhāgiyā. Tattha
 vipassanāññaṃ, manomayiddhi, cha abhiññāti aṭṭha vijjā. Purimena atthena tāhi
 sampayuttadhammā vijjābhāgiyā. Pacchimena atthena tāsu yā kāci ekāva vijjā vijjā,
 sesā vijjābhāgiyā. Evaṃ vijjāpi vijjāya sampayuttadhammāpi “vijjābhāgiyā”tveva

veditabbā. Idha pana vipassanāññānasampayuttā saññāva vijjābhāgiyāti āgatā, saññāsīsena sesasampayuttadhammāpi vuttā evāti daṭṭhabbam.

Aniccānupassanāññāneti aniccānupassanāññāne nissayapaccayabhūte uppannasaññā, tena saha gatāti attho. Sesesupi eseva nayo.

Vijjābhāgiyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Vivādamūlasuttavaṇṇanā

36. Chaṭṭhe kodhanoti kujjhanasīlo. Yasmā so appahīnakodhatāya adhigatakodho nāma hoti, tasmā “kodhena samannāgato”ti āha. Upanāho etassa atthīti upanāhī, upanayhanasīloti vā upanāhī. Vivādo nāma uppajjamāno yebhuyyena paṭhamam dvinnam vasena uppajjatīti vuttam “dvinnam bhikkhūnam vivādo”ti. So pana yathā bahūnam anattāhāvo hoti, tam nidassanamukhena nidassento “katha”ntiādimāha. Abbhantaraparisāyāti parisabbhantare.

Guṇamakkhanāya pavattopi attano kārakam gūthena paharantiṃ gūtho viya paṭhamataram makkhetīti makkho, so etassa atthīti makkhī. Paḷāsātīti paḷāso, parassa guṇe ḍamsitvā viya apanetīti attho. So etassa atthīti paḷāsī. Paḷāsī puggalo hi dutiyassa dhuraṃ na deti, samam haritvā ativadati. Tenāha “yugaggāhalakkhaṇena paḷāsena samannāgato”ti. Issatīti issukī. Maccharāyatīti maccharam, tam etassa atthīti maccharī. Saṭhayati na sammā bhāsātīti saṭho aññathā santam attānam aññathā pavedanato. Māyā etassa atthīti māyāvī. Micchā pāpikā viññugarahitā etassa diṭṭhīti micchādiṭṭhi, kammaṭṭhapariyāpannāya “natthi dinna”ntiādivatthukāya micchattapariyāpannāya aniyyanikāya diṭṭhiyā samannāgatoti attho. Tenāha “natthikavādī”tiādi.

Sam attano diṭṭhiṃ, sayam vā attanā yathāgahitam parāmasati, sabhāvaṃ atikkamitvā parato āmasatīti sandiṭṭhīparāmāsī. Ādhānam daḷham gaṇhātīti ādhānaggāhī, daḷhaggāhī, “idameva sacca”nti thiraggāhīti attho. Yuttam kāraṇam disvāva laddhiṃ paṭinissajjatīti paṭinissaggī, dukkhena kicchena kasirena bahumpi kāraṇam dassetvā na sakkā paṭinissaggaṃ kātunti duppaṭinissaggī. Yo attano uppannadiṭṭhiṃ “idameva sacca”nti daḷham gaṇhitvā api buddhādīhi kāraṇam dassetvā vuccamāno na paṭinissajjati. Tassetam adhivacanam. Tādiso hi puggalo yaṃ yadeva dhammam vā adhammam vā suṇāti, tam sabbam “evam amhākaṃ ācariyehi kathitam, evam amhehi suta”nti kummova aṅgāni sake kapāle antoyeva samodahati. Yathā hi kacchapo attano hatthapādādiṃ aṅge kenaci ghaṭite sabbāni aṅgāni attano kapāleyeva samodahati, na bahi nīharati, evamayampi “na sundaro tava gāho, chaḍḍehi na”nti vutto tam na vissajjati, antoyeva attano hadaye eva ṭhapetvā vicarati, kumbhālaggāham gaṇhāti. Yathā susumārā gahitam na paṭinissajjanti, evam gaṇhāti.

Vivādamūlasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Chaḷaṅgadānasuttavaṇṇanā

37. Sattame dakkhanti vadḍhanti etāyāti dakkhiṇā, pariccāgamayam puñṇam, tassūpakaraṇabhūto deyyadhammo ca. Idha pana deyyadhammo adhippeto. Tenevāha “dakkhiṇam paṭiṭṭhāpeti”ti. Ito utṭhitenāti ito khettato uppannena. Rāgo vinayati etenāti rāgavinayo, rāgassa samucchedikā paṭipadā. Tenāha “rāgavinayaṭipadam paṭipannā”ti.

“Pubbeva dānā sumano”tiādigāthāya pubbeva dānā muñcacetanāya pubbe dānūpakaraṇasambharaṇato paṭṭhāya sumano “sampattīnaṃ nidānaṃ anugāmikadānaṃ dassāmī”ti somanassito bhavēyya. Dadaṃ cittaṃ pasādayeti dadanto deyyadhammaṃ dakkhiṇeyyahatthe patiṭṭhāpento “asārato dhanato sārādānaṃ karomī”ti attano cittaṃ pasādeyya. Datvā attamano hotīti dakkhiṇeyyānaṃ deyyadhammaṃ pariccajivā “paṇḍitapaññattaṃ nāma mayā anuṭṭhitaṃ, aho sādhu suṭṭhū”ti attamano pamudito pītisomanassajāto hoti. Esāti yā ayaṃ pubbacetanā muñcacetanā aparacetanāti imāsaṃ kammaphalānaṃ saddhānugātānaṃ somanassapariggahitānaṃ tividhānaṃ cetanānaṃ pāripūrī, esā.

Sīlasaññamenāti kāyikavācasikaṣaṃvarena. Hatthapādeti dakkhiṇeyyānaṃ hatthapāde. Mukhaṃ vikkhāletvāti tesameva mukhaṃ vikkhāletvā, attanāva mukhodakaṃ datvāti adhippāyo.

Chāḷaṅgadānasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8-11. Attakārīsuttādivaṇṇanā

38-41. Aṭṭhame kusalakiriyāya ādiārambhābhāvena pavattavīriyaṃ ṭhitasabhāvatāya sabhāvadadhāraṇaṭṭhena dhātūti vuttanti āha - “ārambhadhātūti ārabhanavasena pavattavīriya”nti. Laddhāsevanaṃ vīriyaṃ balappattaṃ hutvā paṭipakkhe vidhamatīti āha “nikkamadhātūti kosajjato nikkhamanasabhāvaṃ vīriya”nti. Parakkamanasabhāvoti adhimattatarānaṃ paṭipakkhadhammānaṃ vidhamanasamatthatāya paṭupaṭutarabhāvena paraṃ paraṃ ṭhānaṃ akkamanasabhāvo. Navamādīsu natthi vattabbaṃ.

Attakārīsuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Nāgitasuttavaṇṇanā

42. Dvādasame māhaṃ nāgita yasena samāgamanti mā ahaṃ yasena samāgamaṃ patthemī. Mā ca mayā yasoti yaso ca mayā mā samāgacchatūti attho. Iminā attano lābhasakkārena anattikataṃ vibhāveti. Pañcahi vimuttīhīti tadaṅgavimuttiādīhi pañcahi vimuttīhi. Sesamettha uttānameva.

Nāgitasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Devatāvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Dhammikavaggo

1. Nāgasuttavaṇṇanā

43. Pañcamassa paṭhame paṇiñcitunti yo cuṇṇamattikādīhi gattāni ubbaṭṭento mallakamuṭṭhādīhi vā ghaṃsanto nahāyati, so “nahāyatī”ti vuccati. Yo tathā akatvā pakatīyāva nahāyati, so “paṇiñcatī”ti vuccati. Bhagavato ca sarīre tathā haritabbaṃ rajojallaṃ nāma nupalimpati acchachavibhāvato, utuggahaṇatthaṃ pana bhagavā kevalaṃ udaye otarati. Tenāha “gattāni paṇiñcitu”nti.

Pubbakoṭṭhakoti pācīnakoṭṭhako. Sāvattthiyaṃ kira jetavanavihāro kadāci mahā, kadāci khuddako. Tathā hi so vipassissa bhagavato kāle yojaniko ahosi, sikhissa tigāvuto, vessabhussa aḍḍhayojaniko, kakusandhassa gāvutappamāṇo,

koṇāgamanassa aḍḍhagāvutappamāṇo, kassapassa vīsatusabhappamāṇo, amhākaṃ bhagavato kāle aṭṭhakarīsappamāṇo jāto. Tampi nagaraṃ tassa vihārassa kadāci pācīnato hoti, kadāci dakkhiṇato, kadāci pacchimato, kadāci uttarato. Jetavanagandhakuṭiyaṃ pana catunnaṃ mañcapādānaṃ paṭiṭṭhitatṭhānaṃ acalameva. Cattāri hi acalacetiyatṭhānāni nāma mahābodhipallaṅkatṭhānaṃ, isipatane dhammacakkappavattanatṭhānaṃ, saṅkassanagare devorohanakāle sopānassa paṭiṭṭhānatṭhānaṃ, mañcapādatṭhānanti. Ayaṃ pana pubbakotṭhako kassapadasabalassa vīsatusabhavihārakāle pācīnadvārakotṭhako ahosi. So idāni “pubbakotṭhako” tveva paññāyati.

Kassapadasabalassa kāle aciravatī nagaraṃ parikkhipitvā sandamānā pubbakotṭhakaṃ patvā udakena bhinditvā mahantaṃ udakarahadaṃ māpesi samatittikaṃ anupubbagambhīraṃ. Tattha ekaṃ rañño nhānatitthaṃ, ekaṃ nāgarānaṃ, ekaṃ bhikkhusaṅghassa, ekaṃ buddhānanti evaṃ pāṭiekkāni nhānatitthāni honti ramaṇīyānivippakiṇṇarajatapaṭṭasadisavālukāni. Iti bhagavatā āyasmatā ānandena saddhiṃ yena ayaṃ evarūpo pubbakotṭhako, tenupasaṅkami gattāni parisiñcituṃ. Athāyasmā ānando udakasāṭikaṃ upanāmesi. Bhagavā surattadupaṭṭaṃ apantvā udakasāṭikaṃ nivāsesi. Thero dupaṭṭena saddhiṃ mahācīvaraṃ attano hatthagataṃ akāsi. Bhagavā udakaṃ otari, sahotaraṇenevassa uduke macchakacchapā sabbe suvaṇṇavaṇṇā ahesuṃ, yantanālikāhi suvaṇṇarasadhārāni siñcanakālo viya suvaṇṇapaṭappasāraṇakālo viya ca ahosi. Atha bhagavato nahānavattaṃ dassetvā paccuttiṇṇassa thero surattadupaṭṭaṃ upanāmesi. Bhagavā taṃ nivāsetvā vijjullatāsadisam kāyabandhanaṃ bandhitvā mahācīvaraṃ antantena saṃharitvā padumagabbhasadisam katvā upanītaṃ dvīsu kaṇṇesu gahetvā aṭṭhāsi. Tena vuttaṃ “pubbakotṭhake gattāni parisiñcivā ekacīvaro aṭṭhāsi” ti.

Evaṃ ṭhitassa pana bhagavato sarīraṃ vikasitapadumapupphasadisam sabbapāliphullaṃ pāricchattakaṃ, tārāmarīcivikasitañca gaganatalaṃ siriyā avahasamānaṃ viya virocittha, byāmapabhāparikkhepavilāsini cassa dvattiṃsavaralakkaṇamālā ganthitvā ṭhapitā dvattiṃsa candimā viya, dvattiṃsa sūriyā viya, paṭipāṭiyā ṭhapitadvattiṃsacakkavattidvattiṃsadevarājadvattiṃsamahābrahmāno viya ca ativiya virocittha. Yasmā ca bhagavato sarīraṃ sudhantacāmīkarasamānavanṇaṃ, suparisodhitapavālaruciratorāṇaṃ, suvisuddhanīlaratanāvalisadisakesatanuruhaṃ, tasmā taṃ taṃ viniggatasujātajātihiṅgulakarasūpasobhitaṃ upari satamegharatanāvalisucchāditam jaṅgamamiva kanakagirisikharaṃ virocittha. Tasmiṃca samaye dasabalassa sarīrato nikkhamitvā chabbaṇṇarasmiyo samantato asīti hatthappamāṇe padese ādhāvantī vidhāvantī ratanāvaliratanadāmaratanacuṇṇavippakiṇṇaṃ viya pasāritaratanacittakañcanapaṭṭamiva āsiñcamānalākhārasadhārācittamiva ukkāsanipātasamākulamiva niran taravippakiṇṇakaṇikārakiṇṇikapupphamiva vāyuvegasamuddhatacinapiṭṭhacuṇṇarañjitaṃ indadhanuvijjullatāvītānasanthataṃ ca gaganatalaṃ, taṃ ṭhānaṃ pavanañca sammā pharanti. Vaṇṇabhūmi nāmesā. Evarūpesu ṭhānesu buddhānaṃ sarīraṇaṃ vā guṇavaṇṇaṃ vā cuṇṇiyapadehi vā gāthāhi vā atthañca upamāyo ca kāraṇāni ca āharitvā paṭibaleṇa dhammakathikena pūretvā kathetuṃ vaṭṭati. Evarūpesu hi ṭhānesu dhammakathikassa thāmo veditabbo. Pubbasadisāni kurumānoti nirudakāni kurumāno, sukkhāpayamānoti attho. Sodake gatte cīvaraṃ pārupantassa hi cīvare

kaṇṇikāni utṭhahanti, parikkhārabhaṇḍaṃ dussati, buddhānaṃ pana sarīre rajojallaṃ na upalimpati, padumapatte ukkhittaudakabindu viya udakaṃ vinivaṭṭetvā gacchati. Evaṃ santepi sikkhāgāvatāya bhagavā “pabbajitavattaṃ nāmeta”nti mahācīvaraṃ ubhosu kaṇṇesu gahetvā purato kāyaṃ paṭicchādetvā aṭṭhāsi.

Tāḷitaṅca vāditaṅca tāḷitavāditaṃ, tūriyānaṃ tāḷitavāditaṃ tūriyatāḷitavāditaṃ. Mahantaṅca taṃ tūriyatāḷitavāditaṅcāti mahātūriyatāḷitavāditaṃ. Tenāha “mahantenā”tiādi. Atha vā bherimudiṅgapaṇavāditūriyānaṃ tāḷitaṃ vīṇāveḷugomukhiādīnaṃ vāditaṅca tūriyatāḷitavāditanti vā evamettha attho daṭṭhabbo.

Abhiññāpāraṃ gatoti abhiññāpāragū. Evaṃ sesesupi. So hi bhagavā sabbadhamme abhijānanto gatoti abhiññāpāragū. Tesu pañcupādānakkhandhe parijānanto gatoti pariññāpāragū. Sabbakilese pajahanto gatoti pahānapāragū. Cattāro magge bhāvento gatoti bhāvanāpāragū. Nirodhaṃ sacchikaronto gatoti sacchikiriyāpāragū. Sabbasamāpattiṃ samāpajjanto gatoti samāpattipāragū. Subrahmadevaputtādayoti ettha so kira devaputto accharāsaṅghaparivuto nandanakīḷitaṃ katvā pārīcchattakamūle paññattāsane nisīdi. Taṃ pañcasatā parivāretvā nisinnā, pañcasatā rukkhāṃ abhiruhitvā madhurassarena gāyitvā pupphāni pātentī. Tāni gahetvā itarā ekatovaṇṭīkamālāva ganthenti. Atha rukkhāṃ abhiruḷhā upacchedakavasena ekappahāreneva kālaṃ katvā avīcimhi nibbattā mahādukkhāṃ anubhavanti. Atha kāle gacchante devaputto “imāsaṃ neva saddo suyyati, na pupphāni pātentī, kahaṃ nu kho gatā”ti āvajjento niraye nibbattabhāvaṃ disvā piyavattukasokena ruppamāno cintesi - “etā tāva yathākammena gatā, mayhaṃ āyusaṅkhāro kittako”ti. So “sattame divase mayāpi avasesāhi pañcasatāhi saddhiṃ kālaṃ katvā tattheva nibbattitabba”nti disvā balavatarena sokena samappito. “Imaṃ mayhaṃ sokaṃ sadevake loke aññatra tathāgatā nibbāpetuṃ samattho natthī”ti cintetvā satthu santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ ṭhito -

“Niccaṃ utrastamidaṃ cittaṃ, niccaṃ ubbiggamidaṃ mano;
Anuppannesu kicchesu, atho uppatitesu ca;
Sace atthi anutrastaṃ, taṃ me akkhāhi pucchito”ti. -

Imaṃ gāthamabhāsi. Bhagavāpissa -

“Nāññatra bojjhā tapasā, nāññatrindriyaṃvarā;
Nāññatra sabbanissaggā, sotthiṃ passāmi pāṇina”nti. -

Dhammaṃ desesi. So desanāpariyosāne vigatasoko pañcahi accharāsatehi saddhiṃ sotāpattiphale patiṭṭhāya bhagavantaṃ namassamāno aṭṭhāsi. Taṃ sandhāyetāṃ vuttaṃ “dukkhappattā subrahmadevaputtādayo”ti. Ādi-saddena candasūriyadevaputtādayo saṅgaṇhāti. Catūhi kāraṇehīti ārakattā, arīnaṃ arānaṅca hatattā, paccayādīnaṃ arahattā, pāpakaraṇe rahābhāvāti imehi catūhi kāraṇehi.

Dasavidhasaṃyojanānīti orambhāgiyuddhambhāgiyabhedato dasavidhasaṃyojanāni. Sabbe accarucīti sabbasatte atikkamitvā pavattaruci. Aṭṭhamakanti sotāpattimaggaṭṭhaṃ sandhāya vadati. Sotāpannoti phalaṭṭho gahito.

Soraccanti “tatha katamaṃ soraccaṃ? Yo kāyiko avītikkamo, vācasiko avītikkamo, kāyikavācasiko avītikkamo, idaṃ vuccati soraccaṃ, sabbāpi sīlasaṃvaro soracca”nti vacanato sucisīlaṃ “soracca”nti vuttaṃ. Karūṇāti karuṇābrahmavihāramāha.

Karuṇāpubbabbhāgoti tassa pubbabbhāgaṃ upacārajjhānaṃ vadati.

Duvidhena jhānenāti ārammaṇūpanijjhānalakkhaṇūpanijjhānabhedato duvidhena jhānāmanena. Pañcavidhamicchājīvasasenāti kuhanālapanānemittikatānippesikatālābhenalābhaṃnījigīsanatāsāṅkhāta-pañcavidhamicchājīvasasena. Na lippatīti na allīyati anusayato ārammaṇakaraṇato vā taṇhādiṭṭhiabhinivesābhāvato. Sesamettha uttānameva.

Nāgasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Migasālāsuttavaṇṇanā

44. Dutiye samasamagatiyāti ka-kārassa ya-kāravasena niddesoti āha “samabhāveneva samagatikā”ti. Bhavissantīti atītatthe anāgatavacanaṃ katanti āha “bhavissantīti jātā”ti. Purāṇassa hi isidattassa ca samagatikaṃ sandhāya sā evamāha.

Ammakāti mātugāmo. Upacāravacanañhetam. Itthīsu yadidaṃ ammakā mātugāmo jananī janikāti. Tenāha “itthī hutvā itthisaṇṇāya eva samannāgatā”ti.

Diṭṭhiyā paṭivijjhitabbaṃ appaṭividdhaṃ hotīti atthato kāraṇato ca paññāya paṭivijjhitabbaṃ appaṭividdhaṃ hoti, nijjaṭaṃ niggumbaṃ katvā yāthāvato aviditaṃ hoti. Samaye samaye kilesehi vimuccanaṃ pītipāmojjaṃ idha sāmāyikaṃ ma-kāre akārassa dīghaṃ katvā. Tenāha - “sāmāyikampi vimuttiṃ na labhatīti kālānukālaṃ dhammassavanaṃ nissāya pītipāmojjaṃ na labhatī”ti. Pamiṇantīti ettha ārambhattho pa-saddoti āha “tuletuṃ ārabhantī”ti. Pañītoti visiṭṭho.

Tadantaranti vacanavipallāsena upayogatthe sāmivacanaṃ katanti āha “taṃ antaraṃ taṃ kāraṇa”nti. Lobhassa aparāparuppattiyā bahuvacanavasena “lobhadhammā”ti vuttā. Sīlena vīsē ahosi methunadhammaviratiyā samannāgatattā.

Migasālāsuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3-6. Iṇasuttādivaṇṇanā

45-48. Tatiye daliddo nāma duggato, tassa bhāvo dāliddiyaṃ. Na etassa sakaṃ sāpateyyanti assako, asāpateyyo. Tenāha “attano santakena rahito”ti. “Buddho dhammo saṅgho”ti vutte “sammāsambuddho bhagavā, svākkhāto dhammo, suppaṭipanno saṅgho”ti kenaci akampiyabhāvena okappanaṃ ratanattayaguṇe ogāhetvā kappanaṃ okappanasaddhā nāma. “Idaṃ akusalaṃ kammaṃ no sakaṃ, idaṃ pana kammaṃ saka”nti evaṃ byatirekato anvayato ca kammassakatajānanapaññā kammassakatapaññā. Tividhañhi duccaritaṃ attanā katampi sakakammaṃ nāma na hoti atthabhañjanato. Sucaritaṃ sakakammaṃ nāma atthajananato. Iṇādānasminti paccattavacanatthe etaṃ bhumanti āha “iṇaggahaṇaṃ vadāmī”ti.

Kaṭaggāhoti kataṃ sabbaso siddhameva katvā gahaṇaṃ. So pana vijjalābho hotīti āha “jayaggāho”ti. Hirimano etassāti hirimanoti āha “hirisampayuttacitto”ti, pāpajigucchānalakkhaṇāya hiriyaṃ sampayuttacittoti attho. Ottappati ubbijjati bhāyati sīlenāti ottappī, ottappena samannāgato. Nirāmisam sukhanti tatiyajjhānasukhaṃ dūrasamussāritakāmāmisattā. Upekkhanti catutthajjhānupekkhaṃ, na yaṃ kiñci upekkhāvedananti āha “catutthajjhānupekkha”nti. Āraddhavīriyoti

paggahitaparipuṇṇakāyikacetāsikavīriyoti attho. Yo gaṇasaṅgaṇikaṃ vinodetvā catūsu iriyāpathesu aṭṭhaārambhavattthivasena ekako hoti, tassa kāyikaṃ vīriyaṃ āraddhaṃ nāma hoti. Cittasaṅgaṇikaṃ vinodetvā aṭṭhasamāpattivasena ekako hoti. Gamane uppannakilesassa ṭhānaṃ pāpuṇitum na deti, ṭhāne uppannakilesassa nisajjaṃ, nisajjāya uppannakilesassa sayanaṃ pāpuṇitum na deti, uppannaṭṭhāneyeva kilese niggaṇhāti. Ayaṃ cetāsikaṃ vīriyaṃ āraddhaṃ nāma hoti. Paṭipakkhadūrībhāvena seṭṭhaṭṭhena ca eko udetīti ekodi, ekaggatā. Tassa yogato ekaggacitto idha ekodi. Paṭipakkhato attānaṃ nipāti, taṃ vā nipayati visosetīti nipako. Aññataraṃ kāyādibhedaṃ ārammaṇaṃ sātisaṃyāya satiyā saratīti sato. Tenāha “ekaggacitto”tiādi.

Akuppā me vimuttīti mayhaṃ arahattaphalavimutti akuppatāya akuppārammaṇatāya ca akuppā. Sā hi rāgādīhi na kuppatīti akuppatāyapi akuppā. Akuppaṃ nibbānamassā ārammaṇanti akuppārammaṇatāyapi akuppā. Tenevāha “akuppārammaṇattā”tiādi. Bhavasamyojanānanti kāmārāgapāṭiḥhamānadiṭṭhivicikicchāsīlabbataparāmāsabhavarāgaissāmacchariya-avijjāsāṅkhātānaṃ dasannaṃ samyojanānaṃ. Imāni hi satte bhavesu samyojenti upanibandhanti bhavābhavena samyojenti, tasmā bhavasamyojanānīti vuccanti. Khīṇāsavo uttamaaṇaṇo kilesaīṇānaṃ abhāvato. Aññe hi sattā yāva na kilesā pahīyanti, tāva saīṇā nāma aserivihārabhāvato. Catutthādīni uttānatthāni.

Iṇasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Khemasuttavaṇṇanā

49. Sattame vutthabrahmacariyavāsoti nivutthabrahmacariyavāso. Katakaraṇīyoti ettha karaṇīyanti pariññāpahānabhāvanāsacchikiriyaṃ māha. Taṃ pana yasmā catūhi maggehi paccekaṃ catūsu saccesu kattabbattā soḷasaṃvidhaṃ vedittabbaṃ. Tenāha “catūhi maggehi kattabba”nti. Khandhakilesaabhisaṅkhārāsāṅkhātā tayo osīdāpanaṭṭhena bhārā viyāti bhārā. Te ohitā oropitā nikkhattā pātītā etenāti ohitabhāro. Tenāha “khandhabhāraṃ...pe... otāretvā ṭhito”ti. Anuppatto sadatthanti anupattasadattho. Sadatthoti ca sakatthamāha ka-kārassa da-kāraṃ katvā. Ettha hi arahattaṃ attano yonisomanasikārāyattattā attūpanibandhaṭṭhena sasantānapariyāpannattā attānaṃ avijahanaṭṭhena attano uttamatthena ca attano atthattā “sakattho”ti vuccati. Tenāha “sadattho vuccati arahatta”nti. Sammadaññā vimuttoti sammā aññāya vimutto, acchinnabhūtāya maggapaññāya sammā yathābhūtaṃ dukkhādīsu yo yathā jānitabbo, tathā jānitvā vimuttoti attho. Tenāha “sammā hetunā”tiādi. Vimuttoti ca dve vimuttiyo sabbassa cittasaṃkilesassa maggo nibbānādhimutti ca. Nibbāne adhimuccanaṃ tattha ninnapoṇapabbhāratāya. Arahā sabbakilesehi vimuttacittattā cittavimuttiyā vimutto. Nibbānaṃ adhimuttattā nibbāne vimutto. Sesamettha uttānameva.

Khemasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Indriyasamvarasuttavaṇṇanā

50. Aṭṭhame upanīṣīdati phalaṃ etthāti kāraṇaṃ upanīṣā. Yathābhūtaññānadassananti yathāsabhāvajānanasaṅkhātānaṃ dassanaṃ. Etena taruṇavipassanaṃ dasseti. Taruṇavipassanā hi balavavipassanāya paccayo hoti. Taruṇavipassanāti nāmarūpapariggahe ñāṇaṃ, paccayapariggahe ñāṇaṃ, sammasane ñāṇaṃ, maggāmagge vavatthapetvā ṭhitaññānanti catunnaṃ ñāṇānaṃ adhivacanaṃ.

Nibbindati etāyāti nibbidā. Balavavipassanāti bhayatupaṭṭhāne ñāṇaṃ ādīnavānupassane ñāṇaṃ muccitukamyatāññāṇaṃ saṅkhārupekkhāññāṇanti catunnaṃ ñāṇānaṃ adhivacanaṃ. Paṭisaṅkhānupassanā pana muccitukamyatāpakkhikā eva. “Yāva maggāmaggaññānadassanavisuddhi, tāva taruṇavipassanā”ti hi vacanato upakkilesavimuttaudayabbayaññāto balavavipassanā. Virajjati ariyo saṅkhārato etenāti virāgo, ariyamaggo. Arahattaphalanti ukkaṭṭhaniddesato vuttaṃ. Indriyaśaṃvarassa sīlarakkhaṇahetuttā vuttaṃ “sīlānurakkhaṇaīndriyaśaṃvaro kathito”ti.

Indriyaśaṃvarasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Ānandasuttavaṇṇanā

51. Navame therā bhikkhū viharanti bahussutā āgatāgamātiādipāḷipadesu imināva nayena attho daṭṭhabbo - sīlādiguṇānaṃ thirabhāvappattiyā therā. Suttageyyādi bahu sutaṃ etesanti bahussutā. Vācuggatadhāraṇena sammadeva garūnaṃ santike āgamitabhāvena āgato pariyattidhammasaṅkhāto āgamo etesanti āgatāgamā. Suttātidhammasaṅkhātassa dhammassa dhāraṇena dhammadharā. Vinayadhāraṇena vinayadharā. Tesameva dhammavinayānaṃ mātikāya dhāraṇena mātikādhārā. Tattha tattha dhammaparipucchāya paripucchati. Taṃ atthaparipucchāya paripaṇḥati vīmaṃsati vicāreti. Idaṃ, bhante, kathaṃ, imassa kvatthoti paripucchanaṇaṇākaradassanaṃ. Āvivaṭṭaṇṇeva pāḷiyā atthaṃ padesantarapāḷidassanena āgamato vivaranti. Anuttānīkataṇṇa yuttivibhāvanena uttānīkaronti. Kaṅkhāṭṭhāniyesu dhammesu saṃsayuppattiyā hetuyā gaṇṭhiṭṭhānabhūtesu pāḷipadesu yāthāvato vinicchayadānena kaṅkhaṃ paṭivinodenti.

Ānandasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Khattiyasuttavaṇṇanā

52. Dasame bhoge adhippāyo etesanti bhogādhippāyā. Paññatthāya etesaṃ mano upavicaratīti paññūpavicārā. Pathaviyā dāyatthāya vā cittaṃ abhiniveso etesanti pathavībhinivesā. Mantā adhiṭṭhānaṃ patiṭṭhā etesanti mantādhīṭṭhānā. Iminā nayena sesapadānīpi veditabbāni. Sesaṃ uttānameva.

Khattiyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Appamādasuttavaṇṇanā

53. Ekādasame jaṅgalānanti ettha yo nipicchalo na anūpo nirudakatāya thaddhalūkho bhūmippadeso, so “jaṅgalo”ti vuccati. Tabbahulatāya pana idha sabbo bhūmippadeso jaṅgalo. Tasmim jaṅgale jātā bhavāti vā jaṅgalā, tesam jaṅgalānaṃ. Evañhi nadicarānampi hatthīnaṃ saṅgaho kato hoti samodhātābbaṇaṃ viya samodhāyakānampi idha jaṅgalaggahaṇena gahetabbato. Pathavītalacārīnanti iminā jalacārīno ca nivatteti adissamānapādattā. “Pāṇāna”nti sādharāṇavacanampi “padajātānī”ti saddantarasaṇṇidhānena visesaṇiṭṭhameva hotīti āha “sapādakapāṇāna”nti. “Muttagata”ntiādīsu gata-saddo viya idha jāta-saddo anattāntaroti āha “padajātānīti padānī”ti. Samodhānanti samavarodhaṃ, antogadhaṃ vā. Tenāha “odhānaṃ upanikkhepaṃ gacchantī”ti. Kūṭaṅgamāti pārīmantena kūṭaṃ upagacchanti. Kūṭaninnāti kūṭacchiddamagge pavisaṇavasena

kūṭe ninnā. Kūṭasamosaraṇāti chidde anupavisanavasena ca āhacca avatthānena ca kūṭe samodahitvā ṭhitā. Vaṇṭe patamāne sabbāni bhūmiyaṃ patantīti āha “vaṇṭānuvattakāni bhavanti”ti.

Appamādasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Dhammikasuttavaṇṇanā

54. Dvādasame jātibhūmiyanti ettha jananaṃ jāti, jātiyā bhūmi jātibhūmi, jātātṭhānaṃ. Taṃ kho panetaṃ neva kosalamahārājādīnaṃ, na caṅkibrāhmaṇādīnaṃ, na sakkasuyāmasantusitādīnaṃ, na asītimahāsāvākānaṃ, na aññesaṃ sattānaṃ “jātibhūmī”ti vuccati. Yassa pana jātadivase dasasahassī lokadhātu ekaddhajaṃ mālāvippakiṇṇakusumavāsacuṇṇagaṇasugandhā sabbapāliphullamiva nandanavanaṃ virocāmānā paduminipaṇṇe udakabindu viya akampittha, jaccandhādīnañca rūpadassanādīni anekāni pāṭihāriyāni pavattiṃsu. Tassa sabbaññubodhisattassa jātātṭhānaṃ, sātisaṃyassa pana janakakapilavatthusannissayo “jātibhūmī”ti vuccati. Jātibhūmakā upāsakāti jātibhūmivāsino upāsakā. Santanetvā sabbaso tanetvā pattharivā ṭhitamūlāni mūlasantānakāni. Tāni pana atthato mūlāniyevāti āha “mūlasantānakānanti mūlāna”nti.

Jātadivase āvudhānaṃ jotitattā, rañño aparimitassa ca sattakāyassa anattathato paripālanasamatthattāya ca “jotipālo”ti laddhanāmattā vuttaṃ “nāmena jotipālo”ti. Govindoti govindiyābhisekena abhisitto, govindassa ṭhāne ṭhapanābhisekena abhisittoti attho. Taṃ kira tassa brāhmaṇassa kulaparamparāgataṃ ṭhānantaraṃ. Tenāha “ṭhānena mahāgovindo”ti. Gavaṃ paññañca vindati paṭilabhatīti govindo, mahanto govindoti mahāgovindo. Goti hi paññāyetaṃ adhivacanaṃ “gacchati atthe bujjhatī”ti katvā. Mahāgovindo ca amhākaṃ bodhisattoyeva. So kira disampatissa nāma rañño purohitassa govindabrāhmaṇassa putto hutvā attano pitussa ca rañño ca accayena tassa putto reṇu, sahāyā cassa sattabhū, brahmadatto, vessabhū, bharato, dve dhataratṭhāti ime satta rājāno yathā aññaṃaṇṇaṃ na vivadanti. Evaṃ rajje patiṭṭhāpetvā tesāṃ atthadhamme anusāsante jambudīpatale sabbesaṃ rājāva raññaṃ, brahmāva brāhmaṇānaṃ, devova gahapatikānaṃ sakkato garukato mānito pūjito apacito uttamagāravaṭṭhānaṃ ahosi. Tena vuttaṃ “reṇuādīnaṃ sattannaṃ rājūnaṃ purohito”ti. Imeva satta bhāradhārā mahārājāno. Vuttañhettaṃ -

“Sattabhū brahmadatto ca, vessabhū bharato saha;
Reṇu dve ca dhataratṭhā, tadāsuṃ satta bhāradhā”ti.

Rañño diṭṭhadhammikasamparāyikatthānaṃ puro vidhānato pure saṃvidhānato purohito. Kodhāmagandhenāti kodhasaṅkhātena pūtigandhena. Karuṇā assa atthīti karuṇanti sapubbabhāgakarūṇajjhānaṃ vuttanti āha “karuṇāya ca karuṇāpubbabhāge ca ṭhitā”ti. Yakāro sandhivasena āgatoti āha “yeteti ete”ti. Arahattato paṭṭhāya sattamoti sakadāgāmī. Sakadāgāmiṃ upādāyāti sakadāgāmibhāvaṃ paṭicca. Sakadāgāmiṃ hi pañcindriyāni sakadāgāmibhāvaṃ paṭicca mudūni nāma honti. Sesamettha suviññeyyameva.

Dhammikasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Dhammikavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Paṭhamapaṇṇāsakaṃ niṭṭhitaṃ.

ABOUT THIS TRANSLATION

This translation is part of the PaliVerse Project - the first complete, unified English translation of the Pāli Canon together with its Commentaries (Aṭṭhakathā) and Subcommentaries (Tīkā), accompanied by interactive study tools. PaliVerse is an ongoing project. The AI translations are continuously improved through experts' revisions and feedback. This text is the latest translation as of the date of download.

PDF Creation Date: 14 September 2026

HOW TO CITE

PaliVerse (2026). Subcommentaries. The Canon of Discourses - Subcommentaries. 4. The Collection of the Numerical Discourses - Subcommentaries. 06. Subcommentary on the Book of the Sixes. 1. The First Fifty Retrieved from paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · All Rights Reserved
Centre for Study and Practice of Theravāda Buddhism
Civic Non-Profit Company registered in Greece
This PDF may be freely distributed for study and practice.

PaliVerse.org